

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ALKOL VE MADDE KULLANIMININ
ANNE-BABA TUTUMU, BENLİK SAYGISI VE SOSYAL DESTEK İLE
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Zeynep Çisem UYSAL

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Başak AYIK

İstanbul, 2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ALKOL VE MADDE KULLANIMININ
ANNE-BABA TUTUMU, BENLİK SAYGISI VE SOSYAL DESTEK İLE
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

Zeynep Çisem UYSAL

174102213

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Başak AYIK

İstanbul, 2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 174102213
Öğrenci Adı Soyadı	: Zeynep Çisem Uysal
Anabilim Dalı	: Klinik Psikoloji
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Başak Ayık
Tezin Başlığı	: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ALKOL VE MADDE KULLANIMININ ANNE-BABA TUTUMU, BENLİK SAYGI VE SOSYAL DESTEK İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi	: 27.06.2019	Saati	: 11:00
Öğrenci Savunmaya	: ☒ GELDI		
<p>Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,</p> <p style="text-align: center;">☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUGU</p> <p>☒ Yapılan savunma sınavında adayın başarılı bulunması sonucunda tez KABUL edilmiştir.</p> <p>☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ için ay EK SÜRE verilmesinin Enstitü Müdürlüğüne önerilmesi kararı alınmıştır. (en fazla 3 ay)</p> <p>☐ Yapılan savunma sınavının sonucunda tezin REDDİLMESİ kararı alınmıştır.</p>			
Savunmada Tezin Başlığı	: ☐ Değişmedi. ☐ Değişti.		
Tezin Yeni Başlığı	:		
Öğrenci Savunmaya	: ☐ GELMEDİ		
<p>Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,</p> <p style="text-align: center;">☐ OY BİRLİĞİ ile REDDİLMİŞTİR.</p>			

ile almıştır.

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Danışman Üye	Dr. Öğr. Üyesi Başak Ayık	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Kaan Yılcıoğlu	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Arzu Özal İldeniz	

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Üniversite Öğrencilerinde Alkol ve Madde Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Benlik Saygısı ve Sosyal Destek ile İlişkisinin İncelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih .../.../.....

Zeynep Çisem UYSAL

174102213

TEŞEKKÜR

Bu araştırmada bana destek olan, bilgilerini paylaşmayı esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Başak AYIK'a teőekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca hem maddi hem manevi yönden desteğini esirgemeyen, aldığım kararlarda her zaman yanımda olup beni yüreklendiren ve sevgilerini her zaman hissettiğim değerli ailem, annem Hanife UYSAL'a, babam İhsan UYSAL'a, kardeşim Kerem UYSAL'a, sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca yardımını ve desteğini her zaman hissettiğim arkadaşım ve meslektaşım Psk. Zeynep ALCAN'a teőekkürlerimi sunarım.

Hepiniz benim için çok değerlisiniz...

Üniversite Öğrencilerinde Alkol ve Madde Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Benlik Saygısı ve Sosyal Destek ile İlişkisinin İncelenmesi

ÖZET

Alkol ve madde kullanımı tüm dünyada önemli bir sorun olup, çeşitli önlemler alınmasına rağmen hızla artış göstermektedir. Bununla birlikte, bu maddeleri kullanma yaşı giderek aşağıya çekilmektedir. Yapılan araştırmanın amacı alkol ve madde kullanımının olumsuz olarak etkilediği düşünülen anne-baba tutumu, benlik saygısı ve sosyal destek kavramlarının etkisinin incelenmesidir. Araştırmaya üniversitede eğitim gören 103 kadın ve 92 erkek olmak üzere toplam 195 öğrenci katılmıştır. Veri toplama aracı olarak Sosyodemografik Veri Formu, Bağımlılık Profil İndeksi Risk Tarama Formu, Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi, Algılanan Anne Baba Tutum Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde alkol, madde ve nikotin kullanımının erkeklerde kadınlara göre daha fazla olduğu görülmüştür. Bununla birlikte alkol ve madde kullanımının anne-baba tutumu ve sosyal destek ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Öte yandan benlik saygısı puanı yalnızca alkol kullanımı olan kadın katılımcılarda yüksek bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alkol ve Madde Kullanımı, Anne-baba Tutumu, Benlik Saygısı, Sosyal Destek

Examining the Relationship Between Alcohol and Drug Usage of University Students and Parental Attitude, Self-esteem, Social Support

ABSTRACT

Alcohol and substance use is an important problem in the world and it is increasing rapidly despite various preventions. On the other hand, the age of using these substances is progressively lowered. The aim of this study is to investigate the effects of the concepts of parenting, self-esteem and social support, which are thought to be adversely affected by alcohol and substance use. 195 participants (103 female and 92 male) participated in this research. To collect data Socio-demographic Data Form, Risk-screening Questionnaire for Alcohol and Drug, Fagerström Nicotine Addiction Test, Perceived Parental Attitude Scale, Multidimensional Scale of Perceived Social Support and Rosenberg Self-Esteem Scale were used. When the findings were evaluated, it was observed that alcohol, substance and nicotine use were higher in males than females. Moreover, alcohol and substance use were found to be related to parental attitude and social support. On the other hand, self-esteem score was higher in female participants with alcohol use only.

Key Words: Alcohol and Substance Use, Parental Attitudes, Self-esteem, Social Support

İÇİNDEKİLER

.....	i
YEMİN METNİ.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLO DİZİNİ.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Önemi.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı.....	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	4
BÖLÜM II	5
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	5
2.1. Bağımlılık Kavramı	5
2.1.1. Psikolojik (Psişik) Bağımlılık	5
2.1.2. Fiziksel (Fizyolojik) Bağımlılık.....	6
2.1.2.1 Madde Kullanımı ve Bağımlılığının Nedenleri.....	6
2.1.2.1.1. Genetik Faktörler	6
2.1.2.1.2. Psikolojik Faktörler.....	7
2.1.2.1.3. Sosyokültürel Faktörler.....	8
2.1.2.2. Alkol ve Madde Kullanımını Açıklayan Kuramlar.....	9
2.1.2.2.1. Psikodinamik Kuram.....	9
2.1.2.2.2. Psikososyal Kuram.....	10
2.1.2.2.3. Davranış Kuramı	10
2.1.2.2.4. Genetik Kuramı.....	11
2.1.2.3. Madde ile İlişkili Bozukluklar ve Bağımlılık Bozuklukları.....	11
2.1.2.3.1. Madde Kullanımına İlişkin Bozukluklar.....	11
2.1.2.3.1.1. Entoksikasyon (Esriklilik).....	11

2.1.2.3.1.2. Madde Yoksunluğu	12
2.1.2.4.DSM-V Tanı Ölçütüne Göre Madde Bağımlılığı Kriterleri.....	12
2.1.2.5.Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Sınıflandırılması.....	13
2.1.2.5.1. Alkol	13
2.1.2.5.2. Kafein.....	15
2.1.2.5.3. Kenevir (Kannabis).....	16
2.1.2.5.4. Halüsinojenler	17
2.1.2.5.5. Fensiklidin veya Benzer Etkili Arilsikloheksilaminler	17
2.1.2.5.6. Uçucular (İnhalanlar)	18
2.1.2.5.7. Opiyatlar	19
2.1.2.5.8. Sedatifler, hipnotikler ve anksiyolitikler.....	20
2.1.2.5.9. Uyarıcılar (Amfetamin veya Benzer Etkili Simpatomimetikler)	21
2.1.2.5.10. Tütün.....	22
<i>Tablo 1.1.</i>	24
2.2. Anne Baba Tutumu	25
2.2.1. Demokratik Anne-Baba Tutumu.....	26
2.2.2. Otoriter Anne-Baba Tutumu	27
2.2.3. Aşırı hoşgörülü tutum	28
2.2.4. İlgisiz Anne-Baba Tutumu.....	29
2.2.5. Anne-baba Tutumu İle İlgili Bazı Çalışmalar.....	29
2.3. Benlik Saygısı	31
2.3.1. Benlik Kavramı	31
2.3.2. Benlik Saygısı Kavramı	31
2.3.3. Benlik Saygısı Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar	33
2.4. Sosyal Destek.....	34
2.4.1. Sosyal Destek Modelleri	36
2.4.2. Sosyal Destek Kaynakları	38
2.4.3. Algılanan Sosyal Destek Kavramı	39
2.4.4. Sosyal Destek Üzerine Yapılan Bazı Araştırmalar	39
2.5. Alkol ve Madde Kullanımı ile Anne-Baba Tutumu, Benlik Saygısı ve Sosyal Destek Arasındaki İlişkiye Dair Bazı Araştırmalar	41
BÖLÜM III	43
YÖNTEM	43

3.1. Araştırmanın Etik Yönü.....	43
3.2. Araştırmanın Örneklemi	43
3.3. Veri Toplama Araçları	43
3.3.1. Sosyodemografik Veri Formu.....	43
3.3.2. Algılanan Anne Baba Tutum Ölçeği (AABTÖ)	44
3.3.3. Bağımlılık Profil İndeksi Risk Tarama Formu (BAPIRT).....	45
3.3.4. Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi (FNBT)	46
3.3.5. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ)	47
3.3.6. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ)	48
3.4. Araştırmanın Uygulanması	49
3.5. Verilerin Analizi	49
BÖLÜM IV.....	50
BULGULAR.....	50
4.1 Örneklem İncelenmesi	50
4.1.1 Sosyodemografik Özellikler	50
4.1 Ölçeklerin İncelenmesi	52
4.1.1 Ölçeklerin Normallik Dağılımları.....	52
4.1.2 Ölçekler Arası İlişkilerin İncelenmesi	52
4.1.3 Alt Ölçekler Arası İlişkilerin İncelenmesi	53
4.1.4 Alkol, Madde, Nikotin, Algılanan Anne Baba Tutumu, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek ve Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi.....	55
4.1.5 Ölçeklerin Cinsiyete Göre Değişiminin İncelenmesi.....	55
4.1.6 Alkol Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin İncelenmesi	57
4.1.7 Madde Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin İncelenmesi	58
4.1.8 Nikotin Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin İncelenmesi	59
4.1.9 Alkol Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin Cinsiyete Göre İncelenmesi	59
4.1.10 Madde Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin Cinsiyete Göre İncelenmesi	60
4.1.11 Nikotin Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin Cinsiyete Göre İncelenmesi	61
BÖLÜM V	63

TARTIŞMA	63
5.1. Bulguların Değerlendirilmesi.....	63
5.2. Sınırlılıklar ve Öneriler	69
BÖLÜM VI.....	70
SONUÇ	70
KAYNAKLAR	71
EKLER.....	78
ÖZGEÇMİŞ	89

TABLO DİZİNİ

Tablo 1.1 Bağımlılık yapıcı maddeler, kullanım yolları, olası zararları ve tespit edilme süreleri.....	24
Tablo 4.1 Katılımcılara Ait Sosyodemografik Bilgilerin Dağılımı.....	50
Tablo 4.2 Ölçekler Arasında Yapılan Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	53
Tablo 4.3 Alt Ölçekler Arasında Yapılan Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.	54
Tablo 4.4 Ölçeklerin Puan Ortalamaları ve Puan Aralıkları.....	55
Tablo 4.5 Örneklemin Ölçek Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi.....	56
Tablo 4.6 Alkol Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı ile İlişkisinin Analiz Sonuçları.....	57
Tablo 4.7 Madde Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı ile İlişkisinin Analiz Sonuçları.....	58
Tablo 4.8 Nikotin Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı ile İlişkisinin Analiz Sonuçları.....	59
Tablo 4.9 Alkol Kullanımının AABTÖ, ÇBASDÖ ve RBSÖ ile İlişkisinin Cinsiyete Göre İnceleme Sonuçları.....	60
Tablo 4.10 Madde Kullanımının AABTÖ, ÇBASDÖ ve RBSÖ ile İlişkisinin Cinsiyete Göre İnceleme Sonuçları.....	61
Tablo 4.11 Nikotin Kullanımının AABTÖ, ÇBASDÖ ve RBSÖ ile İlişkisinin Cinsiyete Göre İnceleme Sonuçları.....	62

KISALTMALAR DİZİNİ

BAPIRT: Bağımlılık Profil İndeksi Risk Tarama Formu

FNBT: Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi

AABTÖ: Algılanan Anne-Baba Tutum Ölçeği

ÇBASDÖ: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

RBSÖ: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, yapılan çalışmanın konusu, önemi, amacı ve varsayımları hakkında bilgi verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Uyuşturucu madde terimi, kişinin sinir sistemini etkileyerek akli ve psikolojik dengesine zarar veren, kişide bağımlılık yapan, kullanılmasının ve satışının kanunlar ile yasaklandığı maddeler için kullanılır. Bağımlılık terimi ise; bir veya daha fazla maddenin kullanımı ile kendisini gösteren, kişiye haz veren, tekrarlayıcı nitelikte olan ve kişinin değiştirmekte veya durdurmakta zorlandığı her türlü madde kullanımını kapsamaktadır (DiClemente, 2016). Bununla birlikte, bağımlılık kişinin aile, iş ve sosyal hayatını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Bağımlılığa sebep olma potansiyeli olan pek çok ilaç tıpta belli hastalıkların tedavisi için kullanılır. Ancak bağımlılık, ilacı uzman kontrolünde ve tıbbi amaçlı kullanmak yerine suistimal edici şekilde kullanılması sonucunda oluşmaktadır.

Madde kullanımı hem bireyi hem de bireyin içerisinde bulunduğu toplumu etkilemektedir. Madde kullanımı tüm dünyada önemli bir sorun olup, çeşitli önlemlerin alınmasına rağmen hızla artış göstermektedir. Son yıllardaki çalışmalar Türkiye’de madde kullanım sıklığında belirgin bir artış olduğunu ve bağımlılık yapıcı madde kullanımı başlangıç yaşının giderek küçük yaşlara çekilmekte olduğunu göstermektedir (Aydoğdu ve Olcay Çam, 2013; Türkiye uyuşturucu ve uyuşturucu bağımlılığı izleme merkezi, 2012).

Yapılan araştırmalarda nikotin, alkol ve madde kullanımına neden olan çok sayıda risk faktörü görülmüştür. Madde kullanımı ile ilişkisi olduğu bulunan kültürel, bireysel, kişilerarası ve genetik birçok etken sıralanmaktadır (Aydoğdu ve Olcay am, 2013). Kişilerin bağımlılık yapıcı maddelere başlama yaşı genellikle ergenlik ve genç erişkinlik dönemlerine denk gelmektedir. Üniversite yılları genellikle kişilerin bu yaşlarında bulunmaktadır. Bununla birlikte, üniversite dönemi bireyin hayatındaki önemli geçiş dönemlerinden birisidir. Üniversite dönemi, ergenliğin getirmiş olduğu karmaşaya ek olarak yeni bir ortama uyum, aileden ayrılma ve iş bulmaya yönelik belirsizlikler gibi sorunların neden olduğu kaygı ve stres, üniversite öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanımını arttırdığı öne sürülmektedir (Turhan ve ark., 2011; Lanier ve ark., 2001).

Kişilerin ailesinden, arkadaşlarından veya diğer yakın ilişkide olduğu kişilerden sağladığı sosyal destek, hayatındaki stresörlerle baş etmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Alkol ve madde kullanan kişilerde sosyal desteğin artırılmasının, bu kişilerin tedavisine pozitif yönde katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Araştırmalar sosyal destek, benlik saygısı ve kendine güvenin geliştirilmesinin kişide madde kullanımı konusunda ‘koruyucu faktörler’ olduğunu göstermiştir (Turhan ve ark., 2011). Kişinin algıladığı sosyal destek hem fiziksel hem de ruhsal sağlığı için pozitif etki yaratmaktadır. Ancak eğer kişinin sosyal destek kaynağı bulunmuyorsa veya yeterli düzeyde sağlanmıyorsa kişi hayatındaki stresörlerle baş etmek için daha farklı alternatiflere yönelebilir.

Boşanan anne-babalar, ailede ilgisizlik, aşırı otorite ve aile içerisinde sıcak ilişkilerin kurulamaması alkol ve madde kullanımı için risk faktörleridir. Anne-babanın alkol ve madde kullanması veya bu maddelere karşı tutumu gencin maddeye başlamasında veya kullanmayı sürdürmesini etkileyebilecek unsurlardır. Buna ek olarak, ebeveynin gence karşı tutumlarında tutarsızlıklar, aşırı sertlik ya da aşırı rahatlık, uygun olan denetimin sağlanmaması diğer önemli risk etkenleri arasında yer almaktadır (Akfert ve ark., 2009).

Benlik saygısı ile alkol ve madde kullanımı arasında ilişki olduğu öne sürölmektedir. Yapılan alışmalar, madde kullanan kişilerin düşük benlik saygısına sahip olduklarını göstermektedir (Turhan ve ark., 2011). Buna ek olarak, alkol ve madde kullanımı olan kişilerde benlik saygısının yüksek oluşu tedavi sırasında pozitif bir etki yaratmaktadır (Avşar ve ark., 2016).

1.2. Araştırmanın Önemi

Üzerinde çalışılacak olan bu yüksek lisans tezinin önemi; alkol ve madde kullanımının üniversite öğrencilerinde anne-baba tutumu, benlik saygısı ve sosyal destek ile olan ilişkisinin bir arada incelenecek olması ve bu konu ile ilgili literatüre katkı sağlayacak olmasıdır. Bu alanda yapılan çalışmaların daha önce bu araştırmada bir arada kullanılan değişkenleri ayrı ayrı ele aldığı yapılan literatür taraması sonucunda görülmektedir. Alkol ve madde bağımlılığının belirtilen üç değişken ile arasındaki ilişkinin derecesini ve anlamlılığını ölçmekle birlikte alkol ve madde bağımlılığı alanında yapılan koruyucu ve önleyici programlar bu çalışmadan elde edilen veriler doğrultusunda yapılandırılabilir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Yapılan araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinde alkol ve madde kullanımının anne-baba tutumu, benlik saygısı ve sosyal destek ile ilişkisinin incelenmesidir. Araştırmanın üniversite öğrencileri üzerinde uygulanan ölçeklerden elde edilen bulgular üzerinden sonuçlandırılması düşünülmektedir. Bununla birlikte aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

Hipotezler;

- a. Üniversite öğrencilerinde alkol kullanımı ve cinsiyet arasında bir ilişki var mıdır?
- b. Üniversite öğrencilerinde madde kullanımı ve cinsiyet arasında bir ilişki var mıdır?
- c. Üniversite öğrencilerinde alkol kullanımı ile anne-baba tutumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- d. Üniversite öğrencilerinde madde kullanımı ile anne-baba tutumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- e. Üniversite öğrencilerinde alkol kullanımı ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- f. Üniversite öğrencilerinde madde kullanımı ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

- g. Üniversite öğrencilerinde alkol kullanımı ile sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- h. Üniversite öğrencilerinde madde kullanımı ile sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- i. Alkol kullanımı ile anne-baba tutumu, benlik saygısı ve sosyal destek cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- j. Madde kullanımı ile anne-baba tutumu, benlik saygısı ve sosyal destek cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

1.4. Araştırmanın Varsayımları

- a. Bu çalışmada, çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin veri toplama araçlarındaki sorulara gerçeği yansıtacak şekilde doğru ve samimi yanıtlar verdikleri varsayılmaktadır.
- b. Veri toplama araçlarındaki soruların, çalışmanın amacına uygun olduğu ve değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçmeyi sağlayacak düzeyde geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmaktadır.
- c. Kullanılan istatistiksel yöntem ve analizlerin bu çalışma için yeterli ve geçerli olduğu varsayılmaktadır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, kuramsal çerçeve açıklanmış, yapılan çalışmanın önceki araştırmalar ile arasındaki ilişkisi ele alınmış, yurt içinde ve yurt dışında yapılmış araştırmalar ile ilgili bilgi verilmiştir.

2.1. Bağımlılık Kavramı

Bağımlılığa sebebiyet veren maddelerin ortak özelliği; mezokortiko limbik dopaminerjik yolakta dopamin salımını arttırmasıyla birlikte, ödül sisteminin etkin hale getirilmesi ve kişi için pozitif pekiştirici etki yaratmalarıdır (Pierce ve Kumaresan, 2006). Kişide yaşadığı sıkıntının azalması ya da ortadan kalkması, neşe vermesi veya algıda değişikliklere yol açması pekiştirmeye neden olabilir. Bunlar kişi için pozitif pekiştirmelerdir. Ancak, kişi madde kullanmayı kestiği zaman ortaya çıkan keyifsizlik hali, negatif pekiştirir. Madde kullanan kişi bu olumsuz duyguyu yaşamamak için madde kullanmayı sürdürür.

Nikotin, alkol ve madde kullananlar için fiziksel ve psişik bağımlılık durumu söz konusudur. Özel durumlar haricinde bağımlı kişilerde fiziksel bağımlılık tek başına görülmez, ancak psikolojik bağımlılık tek başına ortaya çıkabilir (Kılıç, 2016; Kayaalp ve Uzbay, 2012).

2.1.1. Psikolojik (Psişik) Bağımlılık

Bireyin kaygısını azaltma, ortadan kaldırma ya da duygudurumunu olumlu yönde etkilemesi maddenin pozitif pekiştirme etkisine bağlıdır. Bu durum maddeyi kullanmaya devam etme isteği ile kendisini gösterir. Bu maddeye karşı oluşan bir psikolojik düşkünlüktür. Bağımlı kişi maddeyi kullanmak için yoğun bir arzu duyar. Ancak kişi maddeyi kullanmadığı takdirde bazı psikolojik yakınmalar ortaya çıkar.

Psikolojik bağımlılığın gelişmesi, bağımlının kişilik özelliklerine, maddenin türüne ve kullanım süresine göre farklılık gösterir.

2.1.2. Fiziksel (Fizyolojik) Bağımlılık

Bağımlılığa neden olan maddenin kısa ya da uzun bir zaman kullanılması neticesinde nöronlardaki reseptörlerde meydana gelen fizyolojik değişimler sonucunda fiziksel bağımlılık görülür. Maddenin kesilmesiyle birlikte bağımlı kişide yoksunluk sendromu ortaya çıkmaktadır. Bağımlıyı rahatsız eden bu belirtiler kişi tarafından istenmeyen bir olaydır.

2.1.2.1 Madde Kullanımı ve Bağımlılığın Nedenleri

Madde bağımlılığının gelişmesinde sadece bir nedenin varlığından söz edilemez. Kişilerin nikotin, alkol veya uyuşturucu madde kullanımına neden olabilecek çok sayıda etken olabilir. Bunlar arasında heyecan arayışı, ailevi ilişkiler, kişisel merak, kendini ispatlama, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılama, arkadaş ortamı, sorunlarından uzaklaşacağına dair inanışlar, yasağa tepki ve çevresel etkenler sıralanabilir. Madde kullanım bozukluğu etiolojisi tanımlanırken genetik (Aydoğdu ve Olcay Çam, 2013), psikolojik, sosyal ve kültürel (Turhan ve ark., 2011), etkiler önemli rol oynamaktadır.

2.1.2.1.1. Genetik Faktörler

Alkol ve madde bağımlılığında genetik faktörlerin etkisine yönelik bulgular literatürde de artmaktadır. Yapılan çalışmalarda, bireyin babasında veya kardeşlerinden birinde alkol veya nikotin kullanımı mevcut ise genç bireyde de alkol ve sigara kullanımı, yakın akrabalarında madde kullanımı mevcut ise genç bireyde de madde kullanımı riski olduğuna dair bulgular bulunmuştur (Turhan ve ark., 2011). Alkol bağımlılığı olan bireylerin yakın akrabalarında da alkol bağımlılığı görülme sıklığı 3-4 kat daha yüksek bulunmuştur (Havaçeliği Atlam ve Yüncü, 2017; Çakmak ve Evren, 2006).

Ebeveynlerin alkol veya madde kullanmasına ek olarak genç bireyin kullanmasına tolerans göstermesi de risk faktörleri arasındadır. Davranışsal genetikçiler, kardeşlerin alkol kullanımındaki benzerliklerinin aynı genetiği ve aynı ebeveyni paylaşımlarının etkisi olduğunu bildirmişlerdir (Aldemir ve ark., 2018).

2.1.2.1.2. Psikolojik Faktörler

Düşük özgüven, kendisini değersiz görme eğilimi ve sosyal beceri yoksunluğu gibi bireysel özelliklerin alkol ve madde kullanımını tetikleyen etkenler olduğundan söz edilebilir. Bireylerin kişilik yapısı değerlendirildiğinde kural tanımaz, saldırgan, aşırı dürtüsel, sınırlı gibi özellikleri olan genç bireylerin karşılaştığı zorluklarla baş etme gücü zayıf olduğundan bağımlılık yapıcı madde kullanmaya gereksinim duyabilmektedir. Sıkıntı verici durum karşısında madde kişide rahatlatıcı bir etki yaratmaktadır. Bununla birlikte, kişi madde kullanımını denetim altında tuttuğunu ve dilediği zaman bırakabileceğini düşünse de bu rahatlatıcı etki zaman içerisinde kişide bağımlılığa dönüşebilmektedir. Yapılan çalışmalar maddenin saflığı ve türüne, madde kullanan kişinin psikolojik ve fiziksel durumuna göre bağımlılık derecesinin değişebileceğini göstermektedir (Süngü, 2014).

Birçok psikiyatrik bozuklukta birey yaşadığı olumsuz belirtileri ortadan kaldırmak veya belirtileri daha aza indirmek için alkol ve madde kullanımına bir çeşit başa çıkma yöntemi olarak yönelebilmektedir. Depresyon, hiperaktivite bozukluğu, düşük benlik saygısı, istismar ve anksiyete bozuklukları önde gelen sorunlar arasındadır (Turhan ve ark., 2011, Ercan ve Alikashiöglu, 2009).

Karakuş, Evlice ve Tamam'ın (2012) yaptığı çalışmada duygudurum bozuklukları, şizofreni ve anksiyete gibi psikiyatrik bozukluklar ile alkol ve madde bağımlılığı arasında önemli bir ilişki saptanmıştır. Alkol ve madde bağımlılığının şizofreniyi tetikleyici bir etkisi olabileceği gibi, şizofreni hastalarında alkol ve madde kullanımı riski de yüksektir (Uzbay, 2009). Birçok psikiyatrik bozuklukta görüldüğü gibi duygu durum bozukluklarında da alkol ve madde kullanımı hastalığın süreç ve prognozunu negatif yönde etkilemekte ve tedaviye direnç gösteren belirtilerin görülmesine neden olmaktadır (Karakuş ve ark., 2012).

Alkol ve madde kullanımını etkileyen bir diğer risk faktörü ise strestir. Kişinin günlük hayatın getirmiş olduğu stres ile başa çıkmada yaşadığı güçlükler alkol ve madde kullanımını tetikleyebilir. İş bulma, aileden ayrılma, yeni bir ortama uyum gibi sorunların neden olduğu yoğun stresin üniversite öğrencilerinde alkol, madde ve nikotin kullanımını arttırdığı bulunmuştur (Mayda ve ark., 2010).

2.1.2.1.3. Sosyokültürel Faktörler

Sosyokültürel faktörler kişinin ailesi, akran grubu, arkadaş ortamı ve içerisinde yaşamış olduğu toplumun kültürler özellikleri gibi değişkenleri barındırmaktadır.

Ailenin bu faktörler içerisinde önemli bir yeri vardır. Genç bireyin ailesi tarafından sevgi görmemesi, yargılayıcı ve saldırgan tutumlara maruz kalması, aile içi şiddet ve geçimsizlik durumları maddeye başlama nedenleri arasında gösterilebilir. Aile bireyleri içerisinde huzurlu bir ortamın yaratılamaması, ebeveynlerin olumsuz tutum ve davranışlar sergilemesi gencin madde kullanımı için bir risk faktörü oluşturabilir. Genç bireyin çocukluk döneminde kendisine rol model olarak seçtiği yetişkinin alkol ve uyuşturucu madde kullanması ileriki yaşlarda bireyin madde kullanmasına neden olabilir. Aile bireylerinde madde kullanımı, madde kullanımı konusunda ailenin esnek olması ve evde madde bulunması olumsuz tutum ve davranışlara örnek olarak gösterilebilir (Turhan ve ark., 2011; Alikeşifoğlu, 2005). Steinberg (2008), madde kullanımında, aile bireyleri arasında şefkatin olmaması, ailede madde kullanımının olması, ebeveynlerin ilgisiz veya aşırı hoşgörülü olması, reddedici ve ihmalkâr olmasının etkisini vurgulamıştır (Bircan ve Erden, 2011). Bu nedenle aile bireyleri arasında iletişimin iyi olması, sevgi ortamının olması ve genç bireyin demokratik tutum sergileyen bir aile içerisinde yetişmesi madde kullanımına engel olacak unsurlardandır.

Gencin ailesinde gerekli sosyal desteği görmemesi de madde kullanımına neden olan bir etkidir. Yüncü ve çalışma arkadaşları (2005) alkol kullanım bozukluğu olan bireylerin sosyal desteklerini inceleyen çalışmasında aile ve sosyal desteğin hastanın bağımlılık tedavisi sürecinde ve sonrasında yeniden şekillenen hayatına uyum göstermesinde önemli bir rol oynadığını tespit etmişlerdir (Aydoğdu ve Olcay Çam, 2013).

Akran ve arkadaş grubu da genç bireyin madde kullanımına başlamasında veya sürdürmesinde önemli bir sosyokültürel etkidir. Arkadaş grubu içerisinde alkol veya madde kullanımı bulunuyorsa genç bireyin madde kullanma riski daha fazladır. Arkadaş grubu içerisine dâhil olabilme veya gruptan dışlanmama bu duruma neden olabilir.

Kültürel özellikler, bireye atfedilen roller, genç bireyin çevreden aldığı mesajlar ve bu mesajları yorumlama şekli alkol ve madde bağımlılığını etkileyebilecek risk

unsurları arasındadır. Topluma uyum sağlayamama, toplumsal değerlerin dışına çıkma gibi nedenler alkol ve maddeye başlamayı tetikleyebilmektedir. Toplum tarafından kadına yöneltilen roller de alkol, madde ve nikotin kullanımında etkili olabilmektedir (Atlam ve Yüncü, 2017).

2.1.2.2. Alkol ve Madde Kullanımını Açıklayan Kuramlar

Bağımlılık kavramını farklı bakış açılarıyla değerlendiren çok sayıda model ve teori bulunmaktadır. Bu bölümde psikodinamik, psikososyal, davranış ve genetik kuram olmak üzere alkol ve madde kullanımını tanımlayan 4 farklı kuram değerlendirilmiştir.

2.1.2.2.1. Psikodinamik Kuram

Psikodinamik kuram, alkol ve madde bağımlılarını oral dönemle ilgili çatışmaları bulunan ve bu döneme takılı kalan kişiler şeklinde ifade etmektedir (DiClemente, 2016; Freud, 1949). Aynı zamanda bu kuram, madde kullanımını ile depresyon ve ego fonksiyonları arasında bir ilişki bulunduğunu belirtmektedir. Kişinin yaşadığı gerginliği azaltmak, kendisini daha iyi hissetmek, suçluluk ve kızgınlık gibi duygulardan kurtulmak amacıyla alkol ve madde kullanma davranışı sergilediği görüşüne dayanmaktadır. Yetersiz veya zayıf savunma mekanizmaları sonucunda kişiler uyuşturucu madde ya da alkol kullanarak olumsuz duygularını yönetmeye çalışırlar.

Mizaç ve karakterde alkol ve madde bağımlılığının ortaya çıkmasında veya gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Düşük benlik saygısı, antisosyal özellikler, duygusallık, yabancılaşma alkol ve madde bağımlılığının öncülleri olarak tanımlanmıştır (DiClemente, 2016). Adsız Alkolikler (1952) alkolizmi bir çeşit kişilik bozukluğu veya kişinin irade eksikliği şeklinde tanımlayarak bağımlılığın karakter boyutundan söz etmektedir (DiClemente, 2016). Kullanılan maddenin yüksek dozda alınması veya kronik şekilde kullanılması kişide libido kaybına neden olmaktadır (Kılıç, 2016). Bağımlı kişiler bir süre sonra daima bu maddeyi düşünmeye başlar ve birçok güdü ve davranışın nedeni haline gelir. Bununla birlikte, madde bağımlıları dürtü kontrolünde problem yaşarlar.

2.1.2.2.2. Psikososyal Kuram

Sosyal öğrenme kuramı, kişilerin davranış geliştirirken akranlarını ve diğer önemli kişileri model aldığını öne sürmenin yanı sıra alkol ve madde bağımlılığında sosyal etkinin önemini vurgulamaktadır. Sosyal öğrenme teorisi kültürün alkol ve madde kullanımında büyük bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Madde kullanımına yönelik tutumlar, politikalar ve maddenin ne ölçüde ulaşılabilir oluşu bu noktada önemlidir. Bununla birlikte, alkol ve madde kullanımında kişinin içinde bulunduğu toplum ve aile yapısı da oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Eğer kişi ailesinde bağımlılık öyküsü tanımlıyorsa bu durum kişinin bağımlılık geliştirmesinde bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak aynı toplumda yaşayan veya benzer ailelerde büyüyen çocukların hepsinde alkol ve madde kullanımı görülmemektedir. Bu doğrultuda, kişinin sahip olduğu sosyal koşullar ile birlikte diğer koşullarında alkol ve madde kullanımının ortaya çıkmasında veya gelişmesinde etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

2.1.2.2.3. Davranış Kuramı

Davranışçı kuram ise, alkol ve maddenin yarattığı fizyolojik etkinin ve bağımlılık davranışlarının kişileri madde aramaya yönelten unsurları tanımlamada uygun bir modeldir. Bu kurama göre, bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımının pekiştirme özelliği bulunmaktadır. Yapılan hayvan çalışmaları, hayvanların psikoaktif maddeye ulaşabilmek için verdikleri reaksiyonların, maddenin pekiştirme özelliğine uygun olduğunu göstermektedir (DiClemente, 2016; Barrett, 1985). Alkol ve madde kullanımının yarattığı stres azaltıcı ve öforik etki kişide pozitif pekiştirici bir işlev görerek bu maddelerin kullanımının tekrarını sağlamaktadır. Kişi ilk zamanlar maddenin yarattığı keyif için madde kullanırken zamanla madde kullanmadığı dönemlerde yaşadığı yoksunluk belirtilerini ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için madde alma davranışı sergiler.

Ancak bazen bağımlı kişinin cezalandırılması ya da uzun süreli alkol veya madde kullanmadığı durumlardan sonra bile madde kullanma davranışını yok edemediği görülmektedir. Örneğin; sigara içen kadınların hamilelik süreçleri boyunca, bebeğin zarar görmemesi için sigarayı bırakmalarına rağmen doğum sonrası

bağımlılıklarının yeniden nüks ettiği görülmüştür (DiClemente, 2016; Stotts ve ark., 1996).

2.1.2.2.4. Genetik Kuramı

Genetiğin bağımlılıktaki rolü üzerinde en fazla durulan yaklaşımlardan birisi olmuştur. Yapılan aile çalışmaları, kişinin alkolik bir akrabaya sahip olmasının veya ailesindeki alkol kullanan kişilerin sayısının ve ciddiyetinin artması durumunun bir risk unsuru oluşturduğunu göstermektedir (DiClemente, 2016; Goodwin ve Winokur, 1972). Bununla birlikte, bağımlılık üzerine yapılan ikiz çalışmaları da genetiğin bir etken olarak karşımıza çıktığını kanıtlar niteliktedir (DiClemente, 2016).

2.1.2.3. Madde ile İlişkili Bozukluklar ve Bağımlılık Bozuklukları

DSM-IV'te bağımlılık yapıcı maddeler 11 kategori içerisinde incelenmiştir. Ancak DSM-V'de bu maddeler 10 kategoride incelenmiştir. DSM-V'de kafein kullanım bozukluğu çıkartılarak, yalnızca kafein yoksunluğu şeklinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte DSM-IV'te bulunan çoklu madde bağımlılığı, DSM-V'de yer almamaktadır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013).

2.1.2.3.1. Madde Kullanımına İlişkin Bozukluklar

DSM-V madde kullanımına yönelik ölçütleri incelerken, madde kullanım bozuklukları ve maddenin yol açtığı bozukluklar olmak üzere iki grupta ele almıştır.

Maddenin yol açtığı bozukluklar;

- Entoksikasyon (Esriklik)
- Yoksunluk ve maddenin neden olduğu psikiyatrik bozukluklar (iki uçlu ve ilişkili bozukluklar, takıntı-zorlantı bozuklukları ve ilişkili bozukluklar, uyku bozuklukları, depresyon, kaygı, psikozla giden bozukluklar, cinsel işlev bozuklukları ve nörobilişsel bozukluklar)

2.1.2.3.1.1. Entoksikasyon (Esriklik)

Kişinin madde alımı sırasında ya da sonrasında kendisini gösteren, kişideki ruhsal veya davranışsal değişimler olarak tanımlanmaktadır (Köroğlu, 2013). Kişide

psikomotor yavaşlama, koordinasyon bozukluğu, bellek problemleri, koma, bulantı kusma vb. şekillerde kendisini gösterebilir.

2.1.2.3.1.2. Madde Yoksunluğu

Kişinin uzun süreli madde kullanımını azaltması veya sonlandırmasından kaynaklı olarak kişide kendisini gösteren davranışsal veya ruhsal değişimler olarak tanımlanmaktadır (Köroğlu, 2013). Bu değişimler kişinin günlük hayatındaki işlevselliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

2.1.2.4.DSM-V Tanı Ölçütüne Göre Madde Bağımlılığı Kriterleri

DSM-V tanı ölçütlerine göre madde kullanım bozukluğunun belirtileri şu şekildedir:

“A. Klinik açıdan belirgin bir bozulmaya neden olan ve kişinin işlevselliğini olumsuz yönde etkileyen, on iki aylık bir zaman dilimi içerisinde kendisini gösteren ve aşağıda belirtilen kriterlerden en az ikisinin mevcut olmasına bağlı madde kullanım örüntüsü:

- 1.Çoğu defa, istendiğinden daha büyük miktarda ya da daha uzun bir dönem madde kullanımını hali
- 2.Madde kullanmayı denetim altına almak ya da bırakmak için daima istek olması ancak başarısız çabalar
3. Maddeyi temin etmek, maddeyi kullanmak, ya da maddenin kişide yaratmış olduğu etkilerden kurtulmak için aşırı zaman harcama
- 4.Kişinin maddeyi aşermesi, maddeyi kullanmak için yoğun bir isteğinin olması
5. Kişinin madde kullanımı nedeniyle iş, okul ya da evde mevcut sorumluluklarını yerine getirememesi
6. Maddenin etkilerinin sebebiyet verdiği, daimi ya da tekrarlayan kişilerarası veya toplumsal sorunların oluşmasına rağmen madde kullanımını devam ettirme
7. Madde alımından kaynaklı bazı mesleki, toplumsal ya da boş vakit aktivitelerini azaltma veya bırakma

8. Tehlike yaratabilecek durumlarda dahi madde kullanımını devam ettirme
9. Yüksek bir ihtimalle madde kullanımından kaynaklı, daimi veya tekrarlanan bedensel ya da ruhsal bir problemi olduğunun farkında olmasına rağmen madde kullanımını devam ettirme
10. Aşağıdaki ifadelerden biri ile tanımlandığı üzere, tolerans gelişmiş olması:
- Entoksikasyon veya istenen etkiyi yaratmak için belirgin olarak fazla miktarda madde tüketme ihtiyacı
 - Daima aynı miktarda madde tüketilmesine rağmen belirgin olarak daha düşük etki yaratması
11. Aşağıdaki ifadelerden biri ile tanımlandığı üzere, yoksunluk gelişmiş olması:
- Alınan maddeye has yoksunluk sendromu
 - Yoksunluk semptomlarından kurtulabilmek veya kaçınabilmek için maddenin alınması

DSM-V'de bağımlılık yapan maddeler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

- Alkol
- Kafein
- Kenevir (kannabis)
- Varsandırınlar (hallüsinojenler, fensiklidin bu grup içerisinde)
- Uçucular (İnhalanlar)
- Opiyatlar
- Dinginleştirici, uyutucu ve kaygı gidericiler (sedatif, hipnotik ve antisyolitikler)
- Uyarıcılar (amfetamin, kokain ve diğer uyarıcı maddeler)
- Tütün ve diğer bilinmeyen maddeler

2.1.2.5.Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Sınıflandırılması

2.1.2.5.1. Alkol

Alkol kullanımı incelendiğinde alkol, ilk zamanlardan bu yana insanoğlunun hayatında varlığını göstermiştir. İnsanlar alkolün kaygı azaltıcı ve giderici etkisini

farketmiş bununla birlikte kullanmaya başlamıştır. İnsanoğlu fermente edilmiş bal veya meyvelerin tüketilmesiyle alkolün kullanımını bulmuştur (Uzby, 2009). Eski Roma ve Yunan döneminde alkol kutsal olarak sayılmıştır ve Atina' da (Dionisos), Roma'da ise (Baküs) şarap tanrısı olarak bilinmektedir. Bununla birlikte, Hammurrabi Kanunları'nda (M.Ö. 2200) alkolün yapılışı ve tüketimi ile ilgili yasalar bulunmaktadır.

1960'lı yıllarda alkolün bağımlılık yapıcı etkisi olduğu literatüre girmiş olup bunun sonucunda, 1980'li yıllardan itibaren de sebepleri, tedavisi ve önlenmesine yönelik araştırmalar artmıştır (Uzby, 2009).

Alkol entoksikasyonunda, alkol alımı sırasında veya kısa bir zaman sonrasında alkol kullanım bozukluğu olan kişilerde görülen belirtiler;

- Geveleyerek konuşma
- Koordinasyon bozukluğu
- Düzgün ayakta duramama
- Nistagmus (istemsiz göz hareketleri)
- Dikkat ve bellek problemi
- Stupor (bilinç uyuşukluğu) ya da koma

Alkol alımının bırakıldıktan sonrasındaki birkaç saat ile birkaç gün arasında değişkenlik gösteren bedensel ve ruhsal alkol yoksunluk belirtileri şu şekildedir:

- Hiperaktivite (terleme, kalp atım hızında artış gibi)
- El titremesinde artış
- Uykusuzluk
- Midede bulantı ya da kusma
- Psikomotor ajitasyon
- Bunaltı
- Kişide gelip geçici olarak görülen görsel, dokunsal veya duyuşal varsanılar ya da yanılsamalar
- Jeneralize tonik-klonik kasılmalar (Ani bilinç kapanması ve kasların kasılması ile ortaya çıkan nöbetler)
- Bilinç kapanması ve kasların kasılması

2.1.2.5.2. Kafein

DSM-5'te kafein kullanım bozukluğu tanısı yer almamış ancak bunun yerine kafein yoksunluğu tanımlanmıştır.

Kafein entoksikasyonunda, yakın bir zamanda kişinin 250 mg'ın üzerinde kafein alması ve kısa bir zaman sonrasında kendini gösteren bedensel ve ruhsal belirtiler bulunmaktadır. Yüksek dozda kafein tüketimi sonucunda kişide görülen belirtiler şu şekildedir:

- Huzursuzluk
- Sinirlilik
- Heyecan
- Uykusuzluk
- Yüz kızarması
- Diürez (Sıklıkla idrara çıkma)
- Mide rahatsızlığı
- Taşikardi veya aritmi
- İçsel gücün bitip tükenmemesi
- Kas seğirmesi
- Düşünce ve konuşma dağınıklığı
- Psikomotor ajitasyon

Uzun zaman her gün kafein alımına bağlı olarak, kafein alımının bırakılması veya azaltılması sonucunda 24 saat içerisinde ortaya çıkan kafein yoksunluk belirtileri:

- Baş ağrısı
- Belirgin olarak fark edilen yorgunluk veya uyuşukluk hali
- Kolay öfkelenme veya disfori ile seyreden bir duygudurum
- Odaklanma problemi yaşama
- Grip benzeri belirtiler (bulantı, kusma veya kaslarda ağrı)

2.1.2.5.3. Kenevir (Kannabis)

Hint keneviri duygu-düşünce bozukluğu gibi ruhsal ve zayıflama, gut, sıtma, romatizma gibi bedensel rahatsızlıklar için tedavide önerilmiştir (Kılıç, 2016). Perslerin kutsal kitabında kenevirin mutluluk sağladığı ve üzüntüyü dağıttığı yazmaktadır.

Esrar, Hint keneviri bitkisinin (Cannabis Sativa / İndika) çiçeklerinden elde edilen ve kullanımına bağlı olarak keyif veren bir maddedir. Dünyada üretimi ve tüketimi en yaygın olan uyarıcı maddedir (Kılıç, 2016; Annette ve Akgür, 2014). Etkisini kannabinoid reseptörlerine bağlanarak gösterir. Tetrahidrokannabinol etkin maddesidir. Esrar ve kannabinoidler; opioid ve benzodiazepin reseptör aktivitesi yapmanın yanı sıra protein sentezi, prostaglandin sentezine de etki ederler (Kılıç, 2016). Kas gevşetici etkisi de bulunmaktadır.

Kenevir entoksikasyonuna bağlı olarak kişilerde görülen davranışsal ya da ruhsal entoksikasyon belirtileri şu şekildedir:

- Göz kapaklarının iç kısmını ve gözlerin beyaz kısmını kaplayan bölümde kızarıklık
- Yemek yeme isteğinde artış
- Ağız kuruluğu
- Taşikardi

Yüksek dozda ve uzun süreli kenevir kullanımını bırakmanın ardından yaklaşık 1 hafta sonra görülen kenevir yoksunluk belirtileri;

- Saldırganlık ya da kolay kızma
- Sinirlilik veya bunaltı
- Uykuya yönelik problemler (rahatsızlık verici düşler, uykusuzluk gibi)
- İştahta azalma ya da kilo verme
- Huzursuzluk
- Çökkün duygudurum
- Karın ağrısı
- Titreme
- Ateş

- Terleme
- Baş ağrısı

2.1.2.5.4. Halüsinojenler

Halüsinojenler bağımlılığa sebep olan maddeler içerisinde en etkileyici olandır ve kullanımında son yıllarda giderek artış görülmektedir. En yaygın olarak kullanılan türü LSD (Lysergic Acid Diethylamide)'dir. Kişide bilinç durumuna etki ederek halüsinasyona neden olmaktadır. Dikkat, bellek problemlerine ve duygudurum bozukluklarına neden olmaktadır. Bu nedenle tıp dünyasında kullanılmamaktadır. Yüksek dozda kullanılması ölüme ya da komaya neden olmaktadır. Halüsinojenlerin bazı türleri doğal bazı türleri sentetiktir. Halüsinojenler içinde; 'Meskalin' doğal kaktüsten, 'psilocybin' mantardan, 'LSD' ise sentetik maddelerden yapılmaktadır.

Hallüsinojenlere ilişkin entoksikasyon belirtileri şu şekildedir:

- Göz bebeklerinde büyüme
- Taşikardi
- Terleme
- Çarpıntı
- Görmede bulanıklık
- Titreme
- Koordinasyon bozukluğu

2.1.2.5.5. Fensiklidin veya Benzer Etkili Arilsikloheksilaminler

Barbituratlar, metprilon, mebroamat, metakolon, kloralhidrat, benzodiazepinler ve bazı anestezi maddeler bu grup içerisinde yer almaktadır. Ancak benzodiazepin ve barbiturat içlerinde en çok kullanılanlardır. Kişinin kısa süreli de olsa kullanımında motor bozukluk, ajitasyon, hafıza problemleri, ataksi, psikotik semptomlar gibi etkiler görülür. Kişi belli bir süre fensiklidin aldığı LSD'ye oranla daha yoğun bir düşünce bozukluğuna ve psikotik semptomlara sebebiyet verir (Uzbay, 2011). Solunuma bağlı sağlık problemleri ortaya çıkabilir. Temazepam ve diazepamın kullanılması bağımlıların reçeteli ilaçları suistimal etmelerinden kaynaklıdır. Enjektör yoluyla madde kullanan bağımlıların %70'i yaşamları boyunca en az bir defa temazepam enjekte

etmişlerdir (Küçük, 2014). Sıvı olan içeriğin suistimal edilerek kullanılmasını önlemek amacıyla madde katı bir jel olarak üretilmeye başlamasına rağmen, bağımlıların katı jeli fırında eriterek enjekte etmeye uygun hale getirdikleri bilinmektedir. Ancak günümüzde enjekte edilmesini önlemek amacıyla temazepam tablet olarak piyasaya sürülür (Küçük, 2014).

Fensiklidinlere ilişkin entoksikasyon belirtileri şu şekildedir:

- Dikey veya yatay nistagmus
- Tansiyon yüksekliği ya da taşikardi
- Uyuşma ya da ağrıya karşı duyarlılıkta azalma
- Sözcüklerin yanlış şekilde seslendirilmesi veya söylenmesi
- Ataksi
- Hiperakuzi (Sese aşırı duyarlılık)
- Kaslarda sertlik
- Nöbet geçirme ya da koma

2.1.2.5.6. Uçucular (İnhalanlar)

Benzol, eter, toluen, tiner, kloroform, benzin, uhu gibi maddeleri kapsamaktadır. Hem kolaylıkla temin edilmesi hem de ucuz olması nedeniyle suistimal edilmeye açık maddelerdir. En önemli özelliklerinden birisi hem fizyolojik hem de psikolojik bağımlılık yapmalarıdır. Sprey ve aerosol yöntemiyle veya plastik torbalarda solunarak kullanımı mevcuttur. Aşırı kullanımı sonucunda ölüm oranları oldukça yüksektir.

Kişide öforik etki, sakinleştirme ve gevşemeye neden olan bir etki yaratmaktadır. Hızla toksisite olurlar. Dozu, konsantrasyonu, toksik madde katkısı, kimyasal ve fiziksel özelliklerine bağlı olarak toksisiteyi değişkenlik gösterir (Hocaoğlu Aksay, 2014).

Uçucu maddelerin kullanılmasına yönelik entoksikasyon belirtileri şu şekildedir:

- Baş dönmesi
- Nistagmus (İstemsiz göz hareketleri)
- Koordinasyon bozukluğu

- Ağzda gevelercesine konuşma
- Uyuşukluk
- Reflekslerde azalma
- Psikomotor yavaşlama
- Titreme
- Genel bir kas zayıflığı
- Görme bulanıklığı veya çift görme (diplopi)
- Bilinç kaybı veya koma
- Öfori (Aşırı mutluluk hali)

2.1.2.5.7. Opiyatlar

Morfin, metadon, meperidin, kodein, eroin ise madde bağımlılığına yol açan kimyasal maddelerdir. Opiyatlar laboratuvar ortamında elde edilir. Opioidlerin etkileri arasında ağrı kesici olmaları, gevşeme hissi sağlamaları, mizaç değişikliklerine neden olmaları sayılabilir. İlk kullanımdan itibaren fiziksel bağımlılık gerçekleşmesi mümkündür ve kişinin yeniden madde alımına başlama riski oldukça yüksektir. Kişi maddeyi aldıktan sonraki 24 saat içerisinde atılımın %90'nı tamamlanmış olur. Vücut ısısındaki yükseliş kişide halüsinasyon ile sonuçlanabilir. Morfin veya eroin alan kişilerde 8-10 saat içerisinde yoksunluk belirtileri görülmeye başlar ve 26-30 hafta kadar kronik yoksunluk devam edebilir. Düzenli olarak madde alımını gerçekleştiren bağımlılarda doz, normalde alınan günlük dozun 125 katı kadar yükseltilebilir. Aşırı doz alımında akut zehirlenmeler ve ölümler gerçekleşebilmektedir.

Opioid maddelerin bağımlılık yapma etkileri farklılık gösterir. Heroinin en fazla bağımlılık yapma etkisi olmakla birlikte, öksürük ilacı olarak da kullanımı yapılan benzomorfan türevi sentetik opioidler ve kodeinin ve bağımlılık yapma etkisi daha düşüktür (Uzbay, 2011).

Eroin 1898 yılında Heinrich Dreser tarafından bulunmuştur. İlaç firmaları tarafından ağrı kesici haline getirildikten sonra uzun yıllar boyunca satışa sunulmuştur. Afyonun merkezi sinir sisteminde ağrı kesen bir etkisi vardır. Afyon; haşhaş bitkisinin kapsülünden çıkarılan sudan elde edilir. Haşhaş bitkisi ise tohumdan elde edilen bir bitkidir. Haşhaşın içerisindeki opiyum kapsülü uyuşturucu özellik taşımamaktadır.

Opiyum hakkında elde edilen ilk bilgiler, M.Ö. 3400'lü yıllarda Sümer tabletlerinde geçmektedir ve opiyum maddesi mutluluk hissi oluşturan bir bitki olarak tanımlanmışlardır.

Opiyat kullanımı sırasında veya sonrasında görülen entoksikasyon belirtileri şu şekildedir:

- Uyuşukluk veya koma
- Dikkat ve hafıza problemleri
- Sözü ağızda geveleme

Opiyat kullanımının azaltma veya sonlandırma sonucunda bağımlı kişilerde görülen yoksunluk belirtileri şu şekildedir:

- Disforik duygudurum
- Bulantı veya kusma
- Kaslarda ağrı
- Gözyaşı akması veya burun akıntısı
- Göz bebeklerinde büyüme
- Terleme
- Tüylerin dikleşmesi
- İshal
- Esneme
- Ateş
- Uyku sorunları

2.1.2.5.8. Sedatifler, hipnotikler ve anksiyolitikler

Bu grup içerisine dâhil olan maddeler, gerginlik hissini azaltmaları ve uykuyu tetiklemeleri nedeniyle tıp alanında ilaç olarak kullanılmaktadır. Bu maddeler GABA nöronları üzerinde etkisini gösterirler. Yüksek doz alınmasına bağlı olarak koma, sedasyon veya depresyonla sonuçlanabilir.

Sedatifler, hipnotikler ve antisyolitikler ile ilgili entoksikasyon belirtileri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ağzda geveleyerek konuşma
- Koordinasyon bozukluğu
- Düzgün ayakta duramama
- İstemsiz göz hareketleri
- Bilişsel bozukluklar
- Bilinç kaybı veya koma

Sedatifler, hipnotikler ve anksiyolitiklerin kullanımını azaltma veya sonlandırmaya bağlı olarak kişilerde görülen yoksunluk belirtileri şu şekildedir:

- Hiperaktivite
- El titremesi
- Uykusuzluk
- Bulantı veya kusma
- Gelip geçici görsel veya duyuşsal yanılsamalar
- Psikomotor ajitasyon
- Bunaltı
- Epileptik nöbetler

2.1.2.5.9. Uyarıcılar (Amfetamin veya Benzer Etkili Simptomimetikler)

Depresyon, dikkat eksikliği, hiperaktivite ve narkolepsi gibi hastalıkların da tedavisinde kullanılan amfetaminler, tıbbi amacı olan ilaç grubundadır. Amfetamin türevi ilaçlar arasında captagon, ritalin ve dexedrine gösterilebilir. Amfetamin türevleri arasında ise metamfetamin, dekstroamfetamin ve metilfenidat sayılabilir. Bağımlı kişiler maddeyi injeksiyon veya ağızdan kullanabilir. Hızlı emilmesine bağılı olarak etkisini çabuk gösterirler.(Kılıç, 2016).

Santral sinir sistemindeki etkisini dopaminerjik resöptörleri etkileyerek gösterir. İlk zamanlarda kişi normal dozda kullanmaya başladığında; enerji yükseltme, iştah azaltma, öfori hissi yaratma, anksiyete azaltma, seksüel performansı artırma gibi etkileri mevcuttur. Amfetamin özellikle yorgun ve yoğun kişilerde bilişsel ve motor performansı yükseltici etkiye sahiptir (Kılıç, 2016). Ancak kişide kronik biçimde amfetamin kullanılmasıyla birlikte seksüaliteyi azaltma, uykusuzluk yapma ve agresiflik

gibi etkiler yaratabilir. Devamlı kullanımda aylar sonraki başlangıç dönemini psikotik semptomlar takip eder. Bununla birlikte, psikoz belirtilerine neden olmayacak tek doz alımında bile dopamin ve noradrenalinin azalmasından kaynaklı depresyon görülebilir. Şiddetli hipertansiyon ve kalp damar hastalıklarını da tetikleyebilir.

Uyarıcı maddelerden kaynaklı entoksikasyon belirtileri şu şekildedir:

- Göz bebeklerinde büyüme
- Tansiyon düşüklüğü ya da yüksekliği
- Terleme veya ürperme
- Bulantı veya kusma
- Kilo kaybı
- Psikomotor ajitasyon
- Kas zayıflığı, göğüs ağrısı, solunum yetersizliği, ritim bozukluğu
- Bilinç kaybı, konfüzyon, kasılmalar veya koma

Uyarıcı madde kullanımını azaltma veya sonlandırmaya bağlı olarak birkaç gün veya birkaç saat arasında görülen yoksunluk belirtileri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yorgun hissetme
- Kötü düşler görme
- Aşırı uyuma isteği ya da uykusuzluk
- İştahta artma
- Psikomotor retardasyon veya ajitasyon

2.1.2.5.10. Tütün

Tütün sigaranın içerisinde bulunmaktadır. Kullanılması legal ve ulaşılması kolay bir maddedir. Bağımlılık gerçekleştirme potansiyeli çok yüksektir. Tütün; nikotin, katran ve karbonmonoksit maddelerini içerir. Tütünün içeriğindeki katran maddesi kişide kanser riski oluşturur. Akciğer kanseri, gırtlak kanseri gibi ciddi sağlık sorunlarına sebebiyet verebilmektedir.

Tütün kullanımını azaltma veya sonlandırmadan sonraki 24 saat içerisinde görülen yoksunluk belirtileri şu şekildedir:

- Kolay öfkelenme
- Bunaltı
- Odaklamada güçlük
- İştahta artış
- Huzursuzluk
- Çökkün duygudurum
- Uyku problemleri

Bağımlılığa sebep olan uyuşturucu maddelerin kullanım yolları, olası zararları ve idrarda tespit edilme süreleri Tablo 1.1’de verilmiştir.

Tablo 1.1. Bağımlılık yapıcı maddeler, kullanım yolları, olası zararları ve tespit edilme süreleri (Ögel, 2013)

Madde	Kullanım Şekli	Olası Zararları	İdrarda Tespit Etme Zamanı
Alkol	Ağız yoluyla	Depresyon, kaygı ve solunum yetmezliği, ölüm, ciğer hastalıkları	3-10 saat
Uyaranlar	Ağız veya enjeksiyon yoluyla ya da içe çekilerek	Yüksek kan basıncı, iştah azalması, felç, ateş, kalp yetmezliği, psikoz, ölüm	2-4 gün
Yatıştırıcılar	Ağız yoluyla	Solunum yetmezliği, depresyon, kaygı, kasılma, uykusuzluk, psikoz, ölüm	Kısa süreli kullanımda 2-4 gün, uzun süreli kullanım içinse 2-4 hafta
Sakinleştiriciler	Ağız yoluyla	Solunum yetmezliği, depresyon, kaygı, kasılma, uykusuzluk, psikoz, ölüm	Kullanımın sıklığına bağlı olarak 1-5 gün ve 2 hafta arası
Esrar	Sigara şeklinde içilerek ya da bazı yemeklerin içerisine konularak	Kısa süreli hafızada ve akciğerlerde hasar, psikoz, doğum kusurları	Ender kullananlarda 10 gün, sürekli kullananlarda 30-60 gün
Kokain	İçe çekilerek, enjeksiyon ile ya da sigara şeklinde içilerek	Solunum yollarında hasar, kasılma, kilo kaybı, yüksek kan basıncı, felç, kalp krizi, ölüm	2-4 gün
Halüsinojenler	Ağız yoluyla ya da göz damlası içerisinde	Yüksek kan basıncı, iştah kaybı, uykusuzluk, titreme, hayal görme, kaygı, yeniden yaşantılama	1-2 gün
Eroin, Morfin	Ağız yoluyla, enjeksiyon ile ya da sigara şeklinde içilerek	Mide bulantısı, kusma, iştah kaybı, solunum yetmezliği, kasılma, ölüm	2-3 gün
Melek tozu vb.	Ağız yoluyla, enjeksiyon ile ya da içe çekilerek	Duyu ve koordinasyon bozukluğu, yüksek kan basıncı, kasılma, şiddet eğilimi, kalp yetmezliği, felç, depresyon, kaygı, ölüm	3-8 gün
Senteteik maddeler	Ağız yoluyla, enjeksiyon ile veya içe çekilerek	Mide bulantısı, kusma, solunum yetmezliği, iğnelere enfeksiyon kapma, kasılma, ölüm	1-4 gün

2.2. Anne Baba Tutumu

Bireyin kendi içerisinde tutarlı olan ve süreklilik arz eden davranışları kişiliği kapsar. Çocuğun kişilik gelişiminde aile, okul ve çevrenin etkisi görülmektedir. Bireyin çocukluk yıllarındaki kazanımları yetişkinlik yıllarındaki kişilik temellerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu nedenle çocuğun kişilik gelişiminde aile en önemli etkidir. Aile, bir çocuğun hem psikolojik hem de fiziksel bakımdan sağlıklı gelişmesi için gerekli olan birincil ortamdır.

Aile içerisinde ebeveynlerin, çocuklarına karşı göstermiş olduğu davranış ve tutumları, çocuklarına yönelik yaklaşım biçimleri, çocuğun kişiliğini şekillendirmede önemli bir etkiye sahiptir. Batı ülkeleri, anne-babanın sergilemiş olduğu tutum ve davranışların çocuk ve ergenin gelişim süreci üzerindeki etkisini son 40 yılda sıklıkla incelemektedir (Sümer ve ark., 2010). Ebeveynin ihtiyaç durumunda çocuğuna yardımda bulunması, sevgisini ifade etmesi, belirli sınırlar içerisinde özgürlükler tanıması, çocuğun yaşamış olduğu problemlere karşı ilgi göstermesi, açık ve net kurallar oluşturması gibi birçok tutum çocuğu olumlu şekilde etkilemektedir (Dilek ve Aksoy, 2013; Santrock, 2011). Ailenin çocuğa karşı sergilemiş olduğu davranış ve tutumlar çocuğun kişilik yapısı ve ileriki yaşantısında sergileyeceği davranış ve tutumlara katkı sağlamaktadır (Kaya ve ark., 2012). Çocuk, ebeveynlerinin davranış ve düşüncelerini gözlemleyerek ve model alarak gelişimini sağlamaktadır. Çocuk ebeveyniyle kurduğu özdeşim sonucunda anne-babasının tutumunu benimser. Kendisi anne-baba olduğunda çocuğuna karşı benzer tutumu gösterir (Şanlı ve Öztürk; 2015).

Anne-babaların, çocuklarına yönelik sergilemiş oldukları davranışları bazı etmenlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Ebeveynlerin kişilik yapıları, sahip oldukları kültürel değerleri, eğitim düzeyleri ve ekonomik durumları bu etmenlerin bir kısmıdır. Belsky'e (1984) göre anne-babaların çocuk yetiştirme biçimlerinin üç temel belirleyicisi bulunmaktadır ve bunlar hem anne-babaların çocuk yetiştirirken hangi tarzı seçeceklerini hem de seçtikleri tarzın çocuk üzerindeki tesirini belirlemektedir (Sümer ve ark., 2010). Bu üç temel belirleyici; anne-babanın sahip olduğu bireysel özellikleri ve kaynakları, çocuğun sahip olduğu bireysel özellikleri ve bağlamsal stres ve destek faktörlerini içermektedir (Sümer ve ark., 2010). Bağlamsal stres ve destek faktörleri

ebeveynlerin ve çocuğun içerisinde bulunduğu sosyal çevresini ifade eder ve anne-babanın mesleği, sosyal ilişkileri ve evlilik uyumunu kapsar (Sümer ve ark., 2010).

Hatalı ebeveyn tutumu, çocuğun sağlıksız gelişiminin ve uyumsuzlarının temel kaynağı olabilir. Anne-babanın çocuğu kabul etmemesi, çocuğa karşı kayıtsız kalması, aşırı otoriter tutum göstermesi, mükemmeliyetçi olması, tutarsız davranışlar sergilemesi, çocuğun davranışlarının anne-baba tarafından kontrol edilmemesi veya herşeye hoşgörü gösterilmesi davranış sorunlarına yol açan risk faktörleridir (Atar ve ark., 2016; Heymen ve Adger, 1997). Bu tarz tutumlarla yetişen çocuklar problemlerle baş edebilme becerisi geliştiremezler. Ebeveynin sergilediği olumsuz pekiştireçler içinde gelişim gösteren çocukların, kendine güveninin daha az olduğu, madde kullanımı açısından kendine güveninin yetersiz olduğu ve 'hayır' diyemedikleri belirtilmektedir (Atar ve ark., 2016; Ögel ve Tamar, 1996).

Baumrind (1966), ebeveyn tutumlarını açıklayıcı/otoriter, otoriter ve izin verici ebeveyn tutumları olmak üzere üç model olarak sınıflandırmıştır. Maccoby ve Martin (1983), Baumrind'in öne sürmüş olduğu modelden yola çıkarak çocuk yetiştirme stilini otoriter, demokratik, hoşgörülü ve ilgisiz olmak üzere dört farklı tutum olarak belirtmişlerdir.

2.2.1. Demokratik Anne-Baba Tutumu

Demokratik tutumu benimseyen ailelerde iletişim kanalları açıktır. Bu tutuma sahip ebeveynler, sorunları karşılıklı konuşarak çözümlenmeye çalışır, çocuğa duygusal destek sağlar, çocuğun düşüncelerini dinler, değer verir, kendisini ifade etmesine olanak sağlar ve çocuğun özerkliğini geliştirebilmesi için ona uygun koşulları temin eder. Çocuğunu kabul eder ve bağımsız kişilik gelişimine ortam hazırlar. Demokratik tutum içerisinde büyüyen çocukların psikolojik gelişim ve uyum açısından daha pozitif sonuçlar gösterdikleri bulunmuştur (Sümer ve ark., 2010).

Aynı zamanda ebeveynler, çocuklarına söz hakkı tanır ve göreceli kurallar koyarlar. Ancak bu kurallar baskıyla veya korkutmayla empoze edilmez. Çocuk bu kuralları gönüllü olarak kabul eder. Bu tutumu benimseyen ebeveynler, çocuklarına karşı duyarlıdır ve onların belirli standartlara ulaşması beklentisine sahiptirler.

Ebeveynin çocuğuna karşı duyduğu bir güven vardır. Başarısızlıklar cezalandırılmaz ancak başarılar ödüllendirilir.

Bu aile tutumunda bir hata sonucunda çocuğa ceza vermek yerine önemli olanın hatayı telafi etme yolları olduğuna dikkat çekilir. Karşılıklı iletişim temel olduğu için, ebeveynler hata karşısında açıklayıcı ve anlayışlı bir tutum gösterirler. Aile içerisinde katı kurallar koymak yerine esnek davranışlar gösterirler. Bu tutumu benimseyen anne-babalar çocuklarını ayrı bir birey olarak kabul eder ve onların duygu ve düşüncelerine değeri verirler.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (AAK)'na (1995) göre ebeveynlerin eğitim düzeyleri ve sosyo-ekonomik gelirleri arttıkça ve çocuk sayısı azaldıkça demokratik tutum artmakta ve otoriter tutum azalmaktadır (Şanlı ve Öztürk, 2015).

Geçmiş araştırmalar demokratik tutumun, sosyal yaşamda ve okulda uyuma kadar çok sayıda alanda olumlu ilişkisi olduğunu göstermiştir (Şanlı ve Öztürk, 2015; Chen ve ark., 1997). Ülkemizde gerçekleştirilen çalışmalarda, demokratik tutumu benimseyen ebeveynlerin çocuklarında iç denetim (Şanlı ve Öztürk, 2015; Argun, 1995), sorun çözme becerisi (Şanlı ve Öztürk, 2015; Arı ve Seçer, 2004), özerklik (Şanlı ve Öztürk, 2015; Musaoğlu ve Güre, 2005), benlik saygısı (Şanlı ve Öztürk, 2015; Erbil ve ark., 2006) düzeyinin yüksek olduğu bulunmuştur.

Steinberg (2001) çalışmasında demokratik anne-baba tutumunun psikolojik gelişim üzerindeki pozitif etkisinin aile yapısı, etnik köken farklılıkları ve sosyo-ekonomik düzeyin ilerisinde belirgin olarak fark edildiği sonucunu bulmuştur (Sümer ve ark., 2010).

2.2.2. Otoriter Anne-Baba Tutumu

Otoriter anne baba tutumu, yüksek düzeyde kontrol ve düşük düzeyde kabulü içerir. Otoriter ebeveyn tutumu, anne-babaların çocuklarını kendi hedeflerine yönelik yetiştirdiği tutumdur.

Kırsal alanda yaşayan ebeveynler daha fazla otoriterlerdir (Şanlı ve Öztürk, 2015; AAK, 1995). Yapılan çalışmalarda köyde yaşayan annelerin daha otoriter tutum sergilediği gözlemlenmiştir (Şanlı ve Öztürk, 2015; Ayyıldız, 2005).

Demokratik tutumun tersine bu tutumda iletişimden söz edilemez. Aile içerisindeki iletişim tek taraflıdır. Hâkimiyet anne ve babaya aittir. Çocuk duygu ve düşüncelerini genellikle ifade etmekten kaçınır. Duygu ve düşüncelerini sıklıkla bastırır. Ailenin koymuş olduğu sınırlar vardır ve çocuk bu sınırlara uymak mecburiyetindedir. Otoriter ebeveyn tutumu gösterilen çocuklar yeterli duygusal destek ve ilgi olmadan yetiştirirler.

Cezaya dayalı bir disiplin anlayışı olan bu tutum çocukların kişilik gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuk ebeveynlerinin koymuş olduğu kurallara itaat etmek mecburiyetindedir. Çocuğun yapmış olduğu olumlu davranışlar ödüllendirilmez. Ancak çocuk sıklıkla cezalandırılır ve cezalarda aşırıya kaçma durumu görülebilir. Sıklıkla cezaya ve dayığa maruz kalan çocuğun kişilik gelişimi ve ruhsal durumu olumsuz yönde etkilenebilir.

Yapılan çalışmalarda otoriter ebeveynlere sahip çocukların düşük benlik saygısı ve yüksek kaygı gibi problemler yaşadığı, ilişkilerinde onay bekledikleri ve sıklıkla psikolojik uyum sorunları gösterdikleri gözlemlenmiştir (Sümer ve ark., 2010). Bir başka çalışmada otoriter anne-baba tutumu, saldırgan davranış ile pozitif, akran kabulü, sosyallik becerisi ve akademik başarı ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur (Şanlı ve Öztürk, 2015).

2.2.3. Aşırı hoşgörülü tutum

Hoşgörülü ebeveynlerin, gerektiğinde çocuğa sınırlar koyma ve çocuğu kontrol etme konusunda bir yaptırımı yoktur. Bu tutumu gösteren anne-babalar, çocuğun isteklerinin gerçekleşmesini sağlayan bireylerdir.

Anne-baba çocuğa karşı normal düzeylerde hoşgörü gösterirse bu çocuğun daha özgüvenli ve uyumlu olmasına katkı sağlar. Ancak aşırı hoşgörülü tutuma sahip ebeveynler çocukta birtakım problemlerle davranışlara sebep olabilir. Aşırı hoşgörülü tutum ile yetişen çocukların stresle baş etme , kendini düzenleme, duygularını kontrol

altında tutma ve sorumluluk alma gibi konularda problemler yaşadıkları görülmüştür (Sümer ve ark., 2010; Spera, 2005). Bununla birlikte, bu tutumla yetişen çocuklar gerek aile gerek sosyal hayatındaki uyum sürecinde zorluklar yaşayabilir.

Aşırı hoşgörülü tutuma sahip ebeveynler, çocuktaki öz denetim yeteneğinin gelişmesine olumsuz yönde etki ederler. Aşırı hoşgörülü anne-babalar, çocuklarına kural koymadıkları için çocuklarının sürekli kendilerinden bir şeyler talep etmesine sebep olurlar. Bu çocuklarda zaman içinde bencillik oluşabilir ve herkesin kendisine hizmet etmesini bekleyebilir.

2.2.4. İlgisiz Anne-Baba Tutumu

İlgisiz anne-baba tutumuna sahip ebeveynler, çocuğun isteklerine tam anlamıyla ilgisizdir, sınırlama ya hiç yoktur ya da tutarsızdır. Sıcak ilginin ve denetimin düşük düzeyde tutulduğu tutum, ilgisiz anne-baba tutumu olarak tanımlanmıştır (Sümer ve ark., 2010).

İlgisiz anne-baba tutumunu gösteren ebeveynler ile çocukları arasında ciddi bir iletişim sorunu vardır. Bu tutumu benimseyen ebeveynler çocuklarına gerekli zamanı ayırmazlar. Bu nedenle, çocuklarının yaşamış olduğu sorunları çözmelerine destek olmamaktadırlar. Maruz kaldıkları bu tutum karşısında çocukta sinirli davranışlar görülebilir veya kendisini boşlukta hissedebilir.

Yapılan çalışmalar, ilgisiz çocuk yetiştirme tutumunun olumsuz kimlik geliştirme, suç yatkınlığı, alkol ve madde kullanımı gibi sorunlarla ilişkili bulmuştur (Sümer ve ark., 2010; Hoeve ve ark., 2009). İlgisiz anne-baba tutumu en olumsuz ve riskli ebeveynlik tutumu olarak kabul edilir (Sümer ve ark., 2010).

2.2.5. Anne-baba Tutumu İle İlgili Bazı Çalışmalar

Hamarta, Baltacı, Üre ve Demirbaş (2010), lise öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada öğrencilerin utangaçlık seviyelerinin anne-baba tutumuna göre değişkenlik gösterip göstermediğini incelemiştir. Araştırmaya 652 (377 kız, 275 erkek) lise öğrencisi katılmıştır. Araştırmanın bulguları, öğrencilerin utangaçlık seviyelerinin algıladıkları anne-baba tutumuna göre anlamlı düzeyde değiştiğini göstermiştir. Ebeveyn tutumlarını demokratik olarak belirten lise öğrencilerinin utangaçlık puanları

ebeveyn tutumlarını otoriter olarak belirten lise öğrencilerine göre anlamlı düzeyde düşük olduğu bulunmuştur.

Yıldız ve Erci (2011), ergenlerin saldırganlıkları ile algıladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada anne-baba tutumu ve saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. 525 lise öğrencisinin katıldığı araştırmanın sonucuna göre, ebeveynleri ilgisiz ve otoriter tutum sergileyen öğrencilerin saldırganlık eğilimleri ebeveynleri demokratik tutum sergileyen ergenlere göre daha yüksek bulunmuştur.

Kaya ve arkadaşları (2012), anne-baba tutumunun çocukların problem çözme becerileri, sosyal kaygıları ve akademik başarılarına olan etkisini saptamayı amaçlamıştır. Yapılan çalışmanın bulgularına göre, demokratik tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarında sosyal kaygının daha düşük, akademik başarı ve problem çözme becerilerinin ise daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak ilgisiz ve tutarsız tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarında ise problem çözme becerisi ve akademik başarıları düşük çıkarken sosyal kaygılarının ise diğerlerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerinden koruyucu tutum algılayan çocukların problem çözme becerileri daha düşükken, ebeveynlerinden otoriter tutum algılayan çocukların akademik başarı ve sosyal kaygı seviyelerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde kişilerin algıladıkları ebeveyn tutumlarının cinsiyete göre değişkenlik gösterdiğini belirten çalışmalar yer almaktadır. Aktaş (2011)'ın benlik saygısı ve anne-baba tutumu arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasına 464 (214 kız, 250 erkek) lise öğrencisi katılmıştır. Bulgular, öğrencilerin ebeveynlerinden algıladıkları anne-baba tutumlarının cinsiyete göre değişkenlik gösterdiğini, kız öğrenciler anne-babalarını daha demokratik algılayan, erkek öğrenciler ise daha otoriter algıladıklarını belirtmişlerdir. Tam tersine, Dokunay (2016)'ın algılanan anne-baba tutumu ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında öğrencilerin ebeveynlerinden algıladıkları anne-baba tutumlarının farklılaştığını saptamıştır. Buna göre erkek öğrenciler, kızlara göre ebeveynlerinden daha demokratik tutum algıladıklarını ifade etmektedirler. Kız öğrenciler ise erkeklere göre ebeveynlerinde daha fazla otoriter tutum algıladıklarını ifade etmektedirler.

2.3. Benlik Saygısı

2.3.1. Benlik Kavramı

Benlik kavramı kişinin kendisini ne şekilde tanımladığı ile ilişkilidir. Tözün (2010), benlik kavramını kişinin kendisini ne şekilde görüp ve nasıl değer biçtiği şeklindeki kendisine yönelik algı ve tutumları olarak ifade etmektedir. Benlik gelişimi ömür boyu sürer ve kişinin kendisini tanımasıyla birlikte bu süreç daha fazla ilerlemektedir. Ancak ebeveynler, arkadaş, öğretmen, kişinin içinde bulunduğu sosyal çevre ve sosyo-ekonomik seviyesi gibi değişkenler bu süreci etkilemektedir.

Benlik; akademik benlik ve akademik olmayan benlik olmak üzere iki ayrı grupta incelenmiştir. Akademik benlik yabancı dil, matematik ve fen gibi konuları içermekle birlikte, akademik olmayan benlik ise fiziksel, sosyal ve duygusal benlik şeklinde ayrılır (Tözün, 2010).

Tözün (2010), benlik gelişiminde ideal benlik ve gerçek benlik kavramlarının örtüşmesi gerektiğini belirtmektedir. Gerçek benlik bireyin aslında nasıl olduğu, ideal benlik ise nasıl olması gerektiği şeklinde ifade edilir (Tözün, 2010). İdeal benlik ve gerçek benliğin örtüşmesi durumunda, kişi kendisine karşı daha olumlu bir tutum sergiler ve bunun sonucunda yüksek bir benlik saygısına (olumlu benlik saygısına) ulaşır.

2.3.2. Benlik Saygısı Kavramı

Rosenberg (1965), benlik saygısı kavramını kişinin kendisine yönelttiği negatif ve pozitif tutumlar şeklinde ifade ederken, Coopersmith (1967) ise kişinin kendisini önemli ve yeterli görmesi şeklinde ifade etmiştir (Doğan ve Eryılmaz, 2013). Literatürde benlik saygısı kavramının üç anlam üstlendiği sonucuna varılmıştır. Bu anlamlar; yeterlilik, kendini sevme ve kendini kabul olarak ifade edilmektedir (Oktan ve Şahin, 2010).

Ergenlik sırasında benlik saygısı; cinsiyet, yaş, ırk, fiziksel aktivitelere ilgi, vücut ağırlığı gibi değişkenlerden etkilenmektedir (Myers ve ark., 2011; McLoed ve Owens, 2004). Dilek ve Aksoy (2013), anne-baba tutumu, arkadaş ilişkileri, eğitim hayatı ve öğretmenin tutumu gibi faktörlerin kişinin benlik saygısı gelişiminde oldukça

önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu faktörlere ek olarak, bireyin kendi özelliklerini kabul etmesi, kendisini değerli olarak görmesi, beğenilmesi ve diğer kişiler tarafından kabul görmesi benlik saygısının gelişimini etkileyen diğer önemli etkenlerdir (Çakmak ve ark., 2015).

Bireyin düşük veya yüksek benlik saygısına sahip olması yaşamını etkilemektedir. Kişinin sahip olduğu benlik saygısı, hem kendisini hem de dış dünyayı değerlendirmesini doğrudan etkilemektedir (Oktay ve Şahin, 2010). Buna ek olarak, benlik saygısı, kişilerin sahip olduğu sosyal ağlar, etkinlikler ve diğer bireylerden kendileri ile ilgili duymuş oldukları bilgiler ile doğrudan ilişkilidir (Myers ve ark., 2011). Bireyin hayatındaki sahip olduğu başarılar benlik saygısı üzerinde pozitif etki göstermektedir. Bireydeki benlik saygısı olumlu veya olumsuz şekilde görülebilir. Bireyin içerisinde bulunduğu şartlara, pozisyona veya gelişmelere göre değişiklik gösterebilir.

Yüksek benlik saygısı (olumlu benlik saygısı) kişinin kendisini bir birey olarak kabul etmesi ve bununla birlikte kendisine değer vermesi şeklinde tanımlanabilir. Yüksek benlik saygısına sahip kişilerin; daha üretken, kendisini ifade edebilen, pozitif, kendine güvenen, kendisiyle ilgili olumlu bir tutum içerisinde olan, yeteneklerine ve olumlu özelliklerine daha fazla odaklanan bireyler oldukları görülür. Buna ek olarak, benlik saygısı yüksek olan bireylerde karşılaştıkları zorluklar karşısında yılmama ve mücadele gösterme gibi nitelikler bulunur. Sağlıklı benlik saygısına sahip bir kişi, güçlü yanları konusunda kendisini olumlu değerlendirirken, zayıf olduğu özelliklerini ise geliştirmek için çaba gösterir (Tözün, 2010).

Düşük benlik saygısı (olumsuz benlik saygısı) kişinin kendisini değerli ve önemli olarak görmemesi şeklinde tanımlanabilir. Düşük benlik saygısına sahip kişilerin; kendine güveni zayıf, kendisini değersiz ve yeteneksiz gören, olumlu özelliklerine yeterli değeri göstermeyen, başarılarını inkâr eden, problem çözme becerisi zayıf, karamsar ve geleceğe yönelik negatif düşüncelere sahip bireyler oldukları görülür. Karşılaştıkları zorluklar karşısında daha az mücadele gösteren bir yapıya sahiptirler. Tözün (2010), düşük benlik saygısına sahip kişilerin otoriter, utangaç ve bağımlı olduklarını belirtmektedir. Düşük benlik saygısına sahip olan kişilerde yüksek benlik saygısına sahip olanlara göre daha fazla depresyon, endişe ve psikosomatik semptomlar

görülür (Tözün, 2010). Literatürde düşük benlik saygısının madde kullanımı, intihar eğilimi, depresif ruh hali ve yeme bozuklukları ile ilişkisi olduğunu inceleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Oktan ve Şahin, 2010; Korkut, 2004).

2.3.3. Benlik Saygısı Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar

Benlik saygısı ile intihar davranış düzeyi arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılan çalışmaya 227 üniversite öğrencisi dâhil edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, intihar düzeyi ile benlik saygısı arasında negatif ilişki saptanmıştır (Thompson, 2010).

Başka bir çalışmada ise, kız ergenlerin beden imajlarından memnuniyet seviyesi ile benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmaya 300 lise öğrencisi katılmıştır. Yapılan analizlere göre, kız ergenlerin beden imajı memnuniyeti ile benlik saygı düzeyleri arasında yüksek seviyede, negatif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu saptanmıştır. Katılımcıların beden imajlarından hoşnutluk düzeyleri arttıkça benlik saygısı düzeylerinin de arttığı bulunmuştur (Oktan ve Şahin, 2010).

Lise eğitimine devam eden öğrencilerin yeme tutumları, yeme davranışları ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi saptamayı amaçlayan çalışmaya 446 lise öğrencisi katılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, yeme bozukluğu semptomları ile benlik saygısı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur (Tanrıverdi ve ark., 2011).

Öznel iyi oluş ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 191 (120 kadın, 71 erkek) üniversite öğrencisinin katıldığı bir çalışma yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, öznel iyi oluş ve benlik saygısı arasında pozitif yönlü ilişki olduğu bulunmuştur (Doğan ve Eryılmaz, 2013).

Otomatik düşüncelerin umutsuzluk üzerindeki etkisinde benlik saygısının aracılık rolünü incelemek amacıyla yapılan çalışmaya 338 (197 kadın, 141 erkek) üniversite öğrencisi katılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, otomatik düşünceler ve benlik saygısının umutsuzluğu anlamlı seviyede yordadığı ancak otomatik düşünceler ve umutsuzluk arasındaki ilişkide benlik saygısının aracılık rolü üstlenmediği belirtilmiştir (Savi ve Çakar, 2014).

Bu çalışma, benlik saygısı, yalnızlık ve empatinin siber zorbalık mağduriyeti üzerindeki etkisini görmeyi amaçlamıştır. Çalışma 16-18 yaş aralığında 90 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre, empati, benlik saygısı ve yalnızlığın siber zorbalık mağduriyetini öngördüğü bulunmuştur (Brewer ve Kerslake, 2015).

Benlik saygısı ve mizaç tarzları arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılan çalışmaya 203 (96 kadın, 107 erkek) tıp fakültesi öğrencisi katılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre, benlik saygısı ve mizaç tarzları arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur (Çakmak ve ark., 2015).

Başka bir çalışmada ise, üniversite öğrencilerindeki kaygı düzeyi ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi saptamak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Kosova ve Arnavutluk'tan yaşları 18-44 arasında değişkenlik gösteren 125 üniversite öğrencisi çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, benlik saygısı sadece Arnavutluk'taki örnekleme kaygı ile negatif yönlü ilişki göstermiştir (Mustafa ve ark., 2015).

Facebook kullanımı, benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan çalışmaya 381 Facebook kullanıcısı katılmıştır. Facebook kullanıcıları 3 ayrı gruba ayrılmıştır. Bunlar; normal kullanıcılar, aşırı sık kullanıcılar ve Facebook bağımlılarıdır. Yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, Facebook bağımlılığının düşük benlik saygısı ile ilişkisi olduğu ve yaşam memnuniyeti ile negatif yönlü ilişkisi olduğu saptanmıştır (Blachnio ve ark., 2016).

Çocuk yetiştirme stili ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan çalışmaya 755 (354 kadın, 401 erkek) lise öğrencisi katılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, anne-babasını otoriter olarak algılayan lise öğrencilerinin benlik saygısının daha düşük olduğu bulunmuştur (Tunç ve Tezer, 2016).

2.4. Sosyal Destek

İnsanoğlu sosyal bir varlık olmasından kaynaklı olarak diğer insanlarla ilişki içerisinde olmaya gereksinim duyar. Bu doğduğu andan itibaren başlayıp bireyin ömrü

boyunca devam eden bir ihtiyacdır. Bireyin diğer insanlarla kurduğu bu sosyal ilişkiler yaşamının temelini meydana getirmektedir.

70'li yıllardan itibaren sosyal destek kavramının sağlık üzerindeki etkisine dair ilgi artmıştır. Sosyal destek kavramı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde açıklanmıştır. Bu araştırmacılardan biri olan Yıldırım, sosyal destek kavramını şu şekilde ifade etmiştir; bireyin çevresindeki kişilerden aldığı güven hissi, dürüstlük, takdir edilme, maddi yardımda bulunma, sevgi ve saygı gibi psikolojik, sosyal ve ekonomik özellik taşıyan her türlü yardım olarak nitelendirmiştir (Haskan Avcı ve Yıldırım, 2014; Yıldırım, 2006). Diğer bir tanıma göre ise, bireyin çevresinde bulunan kişilerden yardım talep etme ve onların vereceği desteği almasıyla ilişkilidir (Doğan, 2016).

Yıldırım (1997) sosyal destek tanımını; kişinin çevresinden sağladığı sosyal ve psikolojik destek olarak yapmıştır. Bu çerçevede kişinin iletişim içerisinde olduğu ailesi, arkadaşları, kişinin içerisinde yaşadığı ortam o kişi için sosyal destek kaynaklarını oluşturmaktadır. Cohen ve Syme (1985) başkaları tarafından sağlanan bu kaynakların kişi için olumlu veya olumsuz olabileceğini vurgulamıştır.

Kişi içerisinde bulunduğu şartları etkileyebildiği gibi bu şartlardan da etkilenebilmektedir. Destek kaynaklarında ya da kişinin kendisinde ki değişimlere bağlı olarak bireyin sosyal destek düzeyinde değişimler görülebilir. Bireyin çevresindeki kişilerle yaşadığı problemler, aile, eş veya yakınlarından birisinin vefatı, hastalıklar gibi durumlar sosyal destek seviyesinde düşüşe neden olabilmektedir.

Yapısal ve işlevsel olmak üzere sosyal destek kavramı iki kategoride değerlendirilmektedir. Bireyin kimden destek gördüğü, destek aldığı kişilerin sayısı ve yakınlık derecesi yapısal destek için önemlidir. İşlevsel destekte ise sağlanan yardımın kişi için ne derecede önem atfettiği ve kişinin gereksinim duyduğu desteği ne ölçüde karşladığı değerlendirilir (Yıldırım, 2005).

Sosyal destek çeşitli şekillerde yorumlansa da, maddi, duygusal ve zihinsel destek en fazla üzerinde yoğunlaşılan kaynak türleridir. Maddi destek, bireyin sorumluluklarını yerine getirebilmesi adına başkaları tarafından temin edilen araç veya

eylemlerdir (eşya ya da para temin etme, iş bulma gibi). Duygusal destek, bireyin gereksinim duyduğu ait olma hissi, sevgi, saygı ve empati gibi ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Son olarak zihinsel destek ise, kişiye sahip olduğu sorunları ile ilgili bilgi verme ya da kişiye rehber olmayı kapsar.

Sosyal desteğin psikolojik ve fiziksel sağlık üzerinde önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalar, kişinin hayatında olan pek çok sorunun altında sosyal destek eksikliğinin var olduğunu ve kişinin bu sorunlarla başa çıkabilmesinde sosyal desteğin oldukça önemli bir kaynak olduğunu belirtmektedir (Yıldırım, 2016). Cohen ve Syme (1985), sosyal desteğin sağlığın korunmasında pozitif bir etkisinin olmasının yanı sıra hastalıkların iyileşmesinde de olumlu sonuçlar gösterdiğini belirtmişlerdir. İnsanlarla kurulan destekleyici ilişkiler, sağlıklı davranışların teşvik edilmesine (örneğin, sigarayı bırakmak gibi) yardımcı olmaktadır (Zimet ve ark., 1988; Brownell ve Shumaker, 1984). Kişinin çevresindeki kaynaklardan aldığı sosyal destek arttıkça benlik saygısı ve toplumun onayladığı davranışlarda artma olurken depresyon, anksiyete ve psikolojik semptomlarında azalma olduğu görülmektedir (Doğan, 2016).

2.4.1. Sosyal Destek Modelleri

Araştırmacılar, sosyal destek kavramını farklı boyutlarda incelemişlerdir. Ancak bazı değişiklikler dışında içerik bakımından çok farklı olmadıkları görülmektedir.

Temel etki modeli ve tampon modeli, sosyal destek ve sağlık arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır (Cohen ve Wills, 1985). Her iki hipotezinde geçerliliği olabilir (Zimet ve ark., 1988). Bu modellere göre:

- a. *Temel Etki Modeli:* Bu modele göre, sosyal desteğin sağlık üzerinde etkisi olduğuna dair kanıtlar vardır. Sosyal destek, bireyin hayatında stresli olayların bulunup bulunmamasından bağımsız olarak kişinin kendisini daha iyi hissetmesi ve fizyolojik sağlığı üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Ancak, bireyin yaşamında sosyal desteğin bulunmaması, kişinin yaşamını negatif yönde etkileyebilecek bir durum olduğu vurgulanmaktadır.
- b. *Tampon Modeli:* Tampon etki modeline göre, kişinin yaşamındaki sosyal desteğin en önemli etkisi, aşırı strese neden olan durumlar karşısında bireyin strese daha az reaksiyon göstermesini sağlayarak stresin etkisini hafifletebilir.

Stres karşısında bir tampon görevi görür. Bu şekilde kişinin ruh sağlığı üzerinde koruyucu bir etki yaratmaktadır. Kişinin yaşamında strese neden olan olaylar olmadığı takdirde, bireyin yaşamında sosyal desteğin bulunmamasının sağlıklı olma üzerinde negatif bir etki oluşturmadığı vurgulanmaktadır. Ancak, aşırı strese neden olan olaylar karşısında sosyal destek uyumu arttırmakta ve koruyucu bir görev görmektedir.

Cohen ve Wills (1985), sosyal destek kavramını dört farklı gruba ayırmıştır. Bunlar:

- a. *Bilgi desteği*: Herhangi bir problemin anlaşılması ve kişiye başa çıkma yönünde yardım sunulmasıdır.
- b. *Saygı desteği*: Kişinin kabul edildiği ve saygı duyulduğu ile ilişkilidir. Herhangi bir hatasına rağmen kabul edildiğinin belirtilmesidir.
- c. *Sosyal arkadaşlık desteği*: Kişinin boş vakitlerini arkadaşları ile birlikte değerlendirmesidir. Bu şekilde kişi problem üzerine aşırı düşünmeyi azalttığı ve olumlu duygular içerisinde olduğu için stres düzeyinde azaltıcı etki meydana gelir.
- d. *Araçsal destek*: Kişiye herhangi bir materyal temin etme, finans desteği sağlama veya ihtiyaçlarını temin etmeye yönelik desteklerdir.

Tardy (1985), sosyal destek kavramını 5 farklı boyutta ifade etmektedir. Bunlar (Zimet ve ark., 1988);

- a. *Desteğin içeriği*: Araçsal (maddi destek), duygusal (sevgi, güven), bilgisel (bilgi veya öneri) ve değerlendirici (geri bildirim veren) destek türlerini içerir
- b. *Desteğin yönü*: Alınan veya verilen sosyal destek
- c. *Eğilim*: Kaynakların hazır oluşu ve kullanılabilir olması
- d. *Desteğin tanımlanması*: Kişi tarafından sosyal desteğin değerlendirilmesi
- e. *Sosyal Ağ*: Kişinin sosyal çevresinde bulunan kaynakları (aile, arkadaş ve diğer insanlar) ifade eder.

Birch (1998) ise sosyal destek türlerini dört grupta incelemektedir. Bunlar:

- a. *Duygusal destek*: Kişi gereksinim duyduğunda onun yanında olmak, ilgi göstermek

- b. *Bilgisel destek*: Kişiyi ihtiyacı olan bilgiye nasıl ulaşacağını açıklamak, ona bilgi kaynağı olmak
- c. *Araçsal destek*: Kişinin ihtiyaç duyduğu (Örneğin; para, iş, ödünç eşya vb.) kaynakları temin etmek
- d. *Değerlendirici destek*: Kişiyi değerlendirmek, ona geri bildirim ve öneriler vermek

2.4.2. Sosyal Destek Kaynakları

Kişinin psikolojik ya da fiziksel iyi oluşunda ve sosyal desteği algılamasında farklı kaynaklar olabilir ve bu kaynağın nereden alındığı da oldukça önemlidir. Aile, eş, çocuk, arkadaş, akraba, sevgili, komşu ve diğer bireyler gibi kişinin hayatında bir yere sahip olan kimseler o kişinin sosyal destek kaynaklarını oluşturmaktadır. Zimet ve arkadaşları (1988), destek kaynaklarını aile, arkadaş ve diğer önemli kişiler olmak üzere üç gruba ayırmıştır.

Aile desteği en önemli ve başta gelen sosyal destek kaynağıdır. Anne, baba, kardeş, eş ve çocuklar kişinin aile destek kaynaklarını oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalara göre kişinin psikolojik sağlığı, akademik başarısı, okula uyum süreci, kendine güveni, benlik saygısı, olumsuz davranışlarının azalması ile ebeveynlerin çocuklarına sağladığı destek arasında pozitif bir etki olduğu gözlenmektedir. Ancak kişinin aileden algıladığı sosyal destek azaldıkça olumsuz davranışların ortaya çıktığı görülmektedir. İmamoğlu ve Yasak (1993), ebeveynlerinden ayrı yaşayan gençlerin psikolojik desteğe daha fazla gereksinim duyduğunu, Wills, Duhamel ve Vaccaro (1995) ise aile desteği ile gençlerin alkol tüketimi arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğunu gösteren araştırmalar yapmışlardır. (Doğan, 2016). Bununla birlikte, aileden alınan sosyal desteğin, alkol bağımlılarının tedavi sırasında ve sonrasındaki uyum sürecinde önemli bir rolü bulunmaktadır (Yüncü ve ark., 2005).

Aile desteği gibi arkadaştan alınan sosyal destekte, kişinin psikolojik sağlığını etkileyen önemli kaynaklardan bir tanesidir. Kişinin çocukluk arkadaşları, okul arkadaşları veya iş arkadaşları ile kurduğu sosyal etkileşim, bireyin sosyalleşme sürecinin önemli bir parçasıdır. Arkadaşlık ilişkileri, bireyin sosyal ve iletişim becerilerini geliştirip, toplumsal değerleri ve kendilerini anlamlandırmada onlara yol

gösterici bir etkidir. Burke ve Weir (1978) daha fazla arkadaş desteği algılayan lise öğrencilerinde, diğer öğrencilere göre daha düşük düzeyde psikosomatik belirti, negatif duygu ve stres bulunduğunu belirtmektedirler (Doğan, 2016).

Üçüncü ve son kaynak ise kişinin hayatında bulunan diğer kişileri kapsamaktadır. Bu kişiler; doktor, komşu, öğretmen veya akraba olabilir. Kişinin içinde yaşadığı toplum, din ve etnik gruplarda sosyal destek kaynağını oluşturmaktadır (Zimet ve ark., 1988).

2.4.3. Algılanan Sosyal Destek Kavramı

Bireyin diğer kişilerle güvenilir ilişkiler kurduğuna ve onlardan destek sağlayacağına dair bilişsel algısına, algılanan sosyal destek kavramı denir. Kişinin karşılaştığı zorluklar sonrasında bir başkasından destek görmeye ihtiyaç duyup duymaması, temin edilen destekle sorunlarını ne ölçüde çözebildiği gibi konular sosyal desteği algılama ile ilişkilidir. Algılanan sosyal destek, bireyin değer verdiği ve değerlendirmelerini önemli bulduğu kişiler tarafından değerli gördükleri algılar olarak ifade edilmektedir (Bozgeyikli ve ark., 2010).

2.4.4. Sosyal Destek Üzerine Yapılan Bazı Araştırmalar

Bu çalışma, üstün yetenekli olan öğrencilerin mesleki olgunluk seviyeleri ile algıladıkları sosyal destek seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmanın örneklem grubunu Fen Lisesinde eğitim görmekte olan 275 (130 kız, 145 erkek) lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, üstün yetenekli olan öğrencilerin mesleki olgunluk seviyeleri ile algıladıkları sosyal destek seviyeleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Bozgeyikli ve ark., 2010).

Başka bir araştırmada ise, üniversite öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri ile sosyal destek, psikolojik belirtiler ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Araştırmaya özel ve devlet üniversitesine giden toplam 1198 (672 kadın, 525 erkek) üniversite öğrencisi katılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, erkeklerin internet bağımlılık puanları kadın katılımcıların aldıkları puanlardan daha yüksek çıkmıştır. Buna ek olarak, internet bağımlılığı ölçeğinden yüksek puan alan

katılımcıların çevresinden algıladığı sosyal destek, yaşam doyumu ve geleceğe yönelik beklentileri düşük düzeyde bulunmuştur (Batıgün ve Kılıç, 2011).

Bu çalışmanın amacı, ergenlerde sosyal yetkinliğin algılanan sosyal destek ile ilişkisini incelemektir. Çalışmaya 365 kız ve 252 erkek olmak üzere toplam 617 lise öğrencisi katılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, ergenlerdeki sosyal yetkinlik ile algılanan sosyal destek (aile, arkadaş ve öğretmenden algılanan) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna ek olarak, kişinin ailesi, arkadaşları ve öğretmeninden aldığı sosyal desteğin, sosyal yetkinliği anlamlı şekilde etkilediği bulunmuştur (Traş ve Arslan, 2013).

Bir diğer araştırmada ise, zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin algıladıkları aile stresi, sosyal destek ve bu desteğe yönelik memnuniyet ile aile yükü araştırılmıştır. Bu araştırmaya 104 anne katılmıştır. Araştırma sonucunda zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin çevresinden algıladığı sosyal desteğin artması ile birlikte annelerin yaşadığı stres ve aile yükünün azaldığı bulunmuştur (Sivrikaya ve Tekinarslan, 2013).

Bu araştırmada yüksek düzeyde şiddet eğilimine sahip olan ve olmayan ergenlerin algılanan sosyal destek ve yalnızlık seviyeleri incelenmiştir. Bu çalışma 899 (486 kadın, 413 erkek) lise öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, yüksek derecede şiddet eğilimi olan ergenlerin yalnızlık seviyeleri yüksek bulunurken, ailelerinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden aldıkları sosyal desteğin düşük düzeyde olduğu gözlenmiştir (Haskan Avcı ve Yıldırım, 2014).

Bir diğer çalışmada ise, algılanan sosyal desteğin, daha önce zorbalığa maruz kalmış öğrencilerde depresyona ve kaygıya karşı koruyucu bir etken olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmaya 1474 üniversite 1. sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırma sonuçları, aileden algılanan sosyal desteğin, üniversiteye uyum sırasındaki kaygıya karşı koruyucu olduğunu göstermiştir (Reid ve ark., 2016).

Psikolojik dayanıklılık ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını görmek amacıyla yapılan çalışmaya 66 kız ve 74 erkek olmak üzere toplam 140 üniversite öğrencisi katılmıştır. Yapılan analizler sonucunda katılımcıların

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden elde ettikleri puanlarla Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinden elde ettikleri puanlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Terzi, 2016).

Aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek ve sevgi, kendini yönetme, maneviyat serbest zaman ve son olarak arkadaşlık değişkenlerinin psikolojik belirtileri ne şekilde yordadığını araştırmak amacıyla üniversiteye devam eden 208'i kadın, 46'sı erkek toplam 254 katılımcıyla bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, aile desteği somatizasyon belirtilerini en iyi şekilde yordayan birinci değişkendir. Depresyon belirtilerini yordayan ikinci değişken ise aile desteğidir. Aynı şekilde aile desteği anksiyete belirtilerini de yordayan ikinci değişkendir. Son olarak, öfke/saldırganlık belirtilerini en iyi yordayan birinci değişken aile desteği olarak bulunmuştur (Doğan, 2016).

2.5. Alkol ve Madde Kullanımı ile Anne-Baba Tutumu, Benlik Saygısı ve Sosyal Destek Arasındaki İlişkiye Dair Bazı Araştırmalar

Turhan ve arkadaşlarının (2011) yaptığı araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin alkol, madde ve sigara kullanma yaygınlığını belirlemek ve bunu etkileyen faktörleri incelemektir. Çalışmaya 396 üniversite öğrencisi dâhil edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, erkeklerin alkol, madde ve sigara kullanımı kızlara göre daha yüksek çıkmıştır. Babası veya kardeşi sigara ve alkol kullanan öğrencilerin sigara ve alkol kullanma oranı daha yüksek bulunmuştur. Yakın akrabaları içinde madde kullanımı olduğunu bildiren öğrencilerin madde kullanımı diğerlerine göre daha yüksek bulunmuştur. Madde kullanan öğrencilerin sürekli kaygı puanlarının yüksek olduğu ve sosyal destek puanlarının ise düşük olduğu saptanmıştır.

Toker, Tiryaki, Özçürümez ve İskender (2011) tarafından yapılan araştırmada, 41 madde kullanım bozukluğu olan ve 41 sağlıklı kişiden oluşan kontrol grubu karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre, madde kullanan kişilerde benlik saygısı ölçeğinden alınan puanların daha düşük olduğu bulunmuştur.

Aydoğdu ve Olcay Çam (2013) tarafından yapılan araştırma, bağlanma stilleri, anne-baba tutumu ve sosyal desteğin madde kullanımı üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerle

yapılmış karşılaştırmalı bir çalışmadır. Araştırma, yaşları 14-18 arasında değişkenlik gösteren 544 ergen ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, madde kullanımı olan gençlerin kullanmayanlara göre daha az güvenli ve saplantılı bağlandığı, daha fazla korkulu ve kayıtsız bağlandığı; aile desteği ve toplam sosyal destek algısının madde kullanmayan ergenlere göre daha az olduğu; ebeveynlerinin daha az kabul-ilgi, kontrol-denetleme sergilediği ve psikolojik özerklik sağladığını göstermiştir.

Avşar ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan çalışma, madde kullanım bozukluğu olan hastaların ailelerinden aldıkları sosyal destek seviyelerini ve benlik saygılarını incelemek amacıyla yapılmış tanımlayıcı bir araştırmadır. Araştırma örneklemini bir hastanenin psikiyatri polikliniğine başvuran, yaşları 17 ile 30 arasında değişen 100 madde bağımlısı hasta oluşturmaktadır. Yapılan araştırma bulguları, bireylerin maddeyi haftada 3-4 kez kullandığını ve çoğunun esrar bağımlısı olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, madde bağımlısı hastaların Aileden Alınan Sosyal Destek Ölçeğinin puan ortalamasının $34,42 \pm 6,34$ (min:23, max:50) olduğu, Benlik Saygısı Ölçeğinin puan ortalamasının ise $36,03 \pm 2,72$ (min:31, max:45) olduğu belirlenmiştir.

Öngel Atar, Yalçın, Uygun, Çiftçi Demirci ve Erdoğan (2016) tarafından yapılan çalışma, aile işlevleri, anne-baba tutumu ve çift uyumunun madde kullanım bozukluğu ile ilişkisini incelemektedir. Çalışma örneklemini Çocuk Ergen Madde Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi'nde tedavi görmekte olan 50 (9 kız, 41 erkek) hasta ve aileleri ile madde kullanımı olmayan 50 ergen ve aileleri oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre, Anne-baba Tutum Ölçeğinden alınan puanlar değerlendirildiğinde “kabul-ilgi”, “psikolojik özerklik” ve “kontrol-denetleme” boyutlarındaki puanlarının madde kullanımı olan ergenlerde düşük olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, madde kullanan hastalarda ve ailelerinde algıladıkları aile işlevlerinin sağlıklı olduğu görülmüştür.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın etik yönü, örnekleme, kullanılan veri toplama araçları, araştırmanın uygulanması ve elde edilen verilerin analizinde kullanılan istatistiksel analizler bulunmaktadır.

3.1. Araştırmanın Etik Yönü

Bu araştırma Helsinki Deklerasyonu ilkelerine uygun olarak yapılmıştır. Araştırmanın uygulanabilmesi ve verilerin toplanabilmesi için T.C Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığından onay alınmıştır.

3.2. Araştırmanın Örnekleme

Bu araştırmanın örnekleme yaşları 18 ve 36 arasında değişen, 2018-2019 eğitim ve öğretim yılında lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerine devam eden 103 kadın ve 92 erkekle toplam 195 öğrenciden oluşmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmış ve anket internet üzerinden katılımcılara sunulmuştur. Anket, Sosyodemografik Bilgi Formu, Algılanan Anne Baba Tutum Ölçeği, Bağımlılık Profil İndeksi Risk Tarama Formu, Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğini içermektedir.

3.3.1. Sosyodemografik Veri Formu

Araştırmaya dâhil edilen katılımcıların cinsiyeti, yaşı, sınıfı, ilişki durumu, nerede ve kiminle yaşadığı, aile bireylerinde alkol kullanımı olup olmadığı, aile

bireylerinde madde kullanımı olup olmadığı, herhangi fiziksel veya psikiyatrik bir rahatsızlık bulunma durumu, düzenli ilaç kullanımı ve sigara kullanımı olup olmadığı gibi değişkenleri belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen “Sosyodemografik Bilgi Formu” kullanılmıştır. Sosyodemografik Bilgi Formunun içeriği daha önce bu alanda yapılmış çalışmalar referans alınarak hazırlanmıştır.

3.3.2. Algılanan Anne Baba Tutum Ölçeği (AABTÖ)

Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen, Eldeleklioğlu tarafından 1996 yılında revizyonu yapılan Anne Baba Tutum Ölçeği bu araştırmada bireylerin algılanan anne baba tutumlarını belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Kuzgun 1972 yılında ‘demokratik’, ‘otoriter’ ve ‘ilgisiz’ alt ölçeklerini belirlemiştir. Eldeleklioğlu ise 1996 yılında ‘koruyucu’, ‘istekçi’ ve ‘reddedici’ alt boyutlarını eklemiştir. Demokratik tutum ölçeği (15 madde), Koruyucu/İstekçi tutum ölçeği (15 madde) ve Otoriter tutum ölçeği (10 madde) olmak üzere toplamda 40 maddelik bir ölçektir. Her madde için yanıtlar 1-5 arasında puanlanan likert tipi bir ölçektir. Derecelendirme şekli; Hiç uygun değil (1), Pek uygun değil (2), Biraz uygun (3), Uygun (4), Çok uygun (5) olarak belirlenmiştir. Katılımcılardan her maddeyi okuyarak kendilerine en uygun gelen maddeyi işaretlemeleri istenmektedir. Anne Baba Tutum Ölçeği’nin güvenilirliği için, alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır. Demokratik tutum ölçeği alfa katsayısı 0,89, koruyucu-istekçi tutum ölçeği için 0,82 ve otoriter tutum ölçeği için 0,78 olarak bulunmuştur (Kuzgun ve Bacanlı, 2005). Ölçeğin kararlılık düzeyini belirlemek için test tekrar test yöntemi kullanılmıştır.

Demokratik anne baba tutumunu ölçen alt ölçek 15 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler: 1, 2, 6, 7, 13, 14, 15, 20, 21, 22, 29, 30, 36, 37, 39’dur. Demokratik Tutum alt ölçeği maddelerinden bazıları şu şekildedir; ‘Çok yönlü gelişmem için beni olanakları ölçüsünde desteklemiştir (soru 2)’, ‘Arkadaşlarımı eve çağdırmama izin verir, geldiklerinde onlara iyi davranırdı (soru 6)’. Demokratik/dengeli anne baba tutumunu benimseyen ailelerde iletişim kanalları karşılıklı açıktır, çocuğa duygusal destek ve özerkliğini geliştirmesi için gerekli koşullar sağlanır (Sümer ve ark., 2010). Bu aile ortamında yetişen çocuğun sergilediği davranışlar gözetim altındadır. Ancak uygun sınırlar içerisinde çocuğa özgürlük sağlanmaktadır. Demokratik anne baba tutumu, çocuğun psikolojik gelişimi ve uyumu açısından çocuğa en iyi gelen tutumdur.

Koruyucu-istekçi anne baba tutumunu ölçen alt ölçek 10 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler: 4, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 33, 34'dür. Koruyucu/İstekçi Tutum alt ölçeğinden bazı maddeler şu şekildedir; 'Her zaman başıma kötü bir şey gelecekmiş gibi beni koruyup kollamaya çalışır (soru 4)', 'Bugün bile alışverişe çıkacağım zaman, kandırılacağımı düşünerek benimle gelmek ister (soru 10)'. Koruyucu tutuma sahip ebeveynler çocuklarına aşırı hoşgörü ve ilgi gösterebilirler. Ancak aşırı koruyucu ebeveynler çocuklarını gereğinden fazla kontrol ederek onların bağımsızlığını engelleyip kendilerine bağımlı hale getirebilirler.

Otoriter anne baba tutumunu ölçen alt ölçek 15 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler: 3, 5, 8, 12, 16, 23, 31, 35, 38, 40'dır. Otoriter Tutum alt ölçeği maddelerinden bazıları şu şekildedir; 'Aramızdaki ilişki ona içimi açmaya cesaret edemeyeceğim kadar resmidir (soru 5)', 'Fiziksel ve duygusal olarak kendisine yakın olmak istediğim zaman soğuk ve itici davranmıştır (soru 2)'. Otoriter anne baba tutumunda ebeveynler çocuğa katı kurallar koyarlar ve çocuktan mutlak itaat beklerler (Sümer ve ark., 2010). Ebeveynler çocuklarının görüşlerine önem vermez ve onlara saygı duymazlar.

Bu araştırmada, ölçeğin güvenilirliğine ilişkin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,84 olarak bulunmuştur

3.3.3. Bağımlılık Profil İndeksi Risk Tarama Formu (BAPIRT)

Ögel, Koç ve Görücü (2017) tarafından geliştirilen Bağımlılık Profil İndeksi Risk Tarama Formu (BAPIRT), 18 yaş ve üstü yetişkinlerin alkol ve madde bağımlılığı riskini taramak amacıyla Bağımlılık Profil İndeksi'nden (BAPİ) (Ögel ve ark., 2012) geliştirilmiştir. BAPIRT, alkol ve madde olmak üzere toplamda iki formdan oluşmaktadır. Alkol formu 6, madde formu ise 7 soru içermektedir (Ögel ve ark., 2015)

BAPİRT-Madde ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı 0,88 olarak bulunmuştur (Ögel & ark., 2017). Ögel ve arkadaşlarının (2017), BAPİRT-madde ölçeğinin diğer ölçekler ile korelasyonunu incelemesi sonucunda; BAPİ ile 0,96; DUDİT ile 0,89; DAST ile 0,81 bulunmuşlardır. Bu araştırmada, ölçeğin güvenilirlik çalışmasında kullanılan cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,90 olarak bulunmuştur.

BAPİRT-alkol ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı 0,70 olarak bulunmuştur (Ögel ve ark., 2017). Alkol kullanım sıklığı ve miktarını inceleyen ilk 3 soru bir faktörde yer alırken diğer sorular ikinci faktörde yer almıştır (2017). Ögel ve arkadaşlarının (2017), BAPİRT-Alkol ölçeğinin diğer ölçekler ile korelasyonunu incelemesi sonucunda; BAPİ ile 0,94; AUDİT ile 0,92; CAGE ile 0,78 bulunmuşlardır. Bu çalışmada, ölçeğin güvenilirlik çalışmasında kullanılan cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,83 olarak bulunmuştur.

Alkol formunda katılımcılar, son 6 ay içerisindeki alkol kullanım miktarı, sıklığı ve alkol kullanımının yaşamlarını olumsuz yönde etkileyip etkilemediği yönündeki soruları cevaplandırıyorlar. Alkol ölçeğinde bazı maddeler şu şekildedir; ‘Son altı ay içinde ne sıklıkta alkol kullandınız? (soru 1)’, ‘Aileniz veya çevreniz sizin çok fazla alkol kullandığınızdan endişeleniyor muydu? Ne sıklıkla? (soru 5)’. Cevaplara göre toplam puanı 3 veya üstü kişiler yüksek risk kapsamında kategorize edilmiştir (Ögel ve ark., 2017).

Madde formunda katılımcılar, son 1 yıl içerisindeki madde kullanım sıklığı ve madde kullanımının yaşamlarını olumsuz yönde etkileyip etkilemediği yönündeki soruları cevaplandırıyorlar. Madde ölçeğinde bazı maddeler şu şekildedir; ‘Son bir yıl içinde ne sıklıkta [madde] kullandınız? (soru 1)’, ‘[Madde] kullanmanız, az sonra sayacağım yaşam alanlarından birisi üstünde olumsuz etkileri oldu mu? Aile ilişkilerinizde? Arkadaşlarınızla olan ilişkilerinizde? Eğitim hayatınızda? İş hayatınızda? (soru 5)’. İlk 6 soruya verilen yanıtların toplam puanı 4 veya üstü ise kişi yüksek risk grubunda kategorize edilmiştir (Ögel ve ark., 2017). Ancak kişi son soruya; ‘Hayatınız boyunca hiç damar yoluyla bir madde kullandığınız oldu mu? (soru 7)’ olumlu cevap verirse kişi doğrudan yüksek risk olarak kabul edilmektedir (Ögel ve ark., 2017). Dolayısıyla toplam puan ilk 6 soru üzerinden hesaplanmaktadır.

3.3.4. Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi (FNBT)

Fagerstrom (1978) tarafından geliştirilen Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi, sigara kullanımına bağlı nikotin bağımlılığını saptamaya yönelik geliştirilen bir ölçektir. Fagerström (1978) tarafından yapılan güvenilirlik çalışmasında, Cronbach Alfa katsayısı 0,61 olarak bulunmuştur Türkiye’deki güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları Uysal ve

ark. (2004) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,56 (orta derecede güvenilir) bulunmuştur (Uysal ve ark., 2004). Bu araştırmada, ölçeğin güvenilirlik çalışmasında kullanılan cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,73 olarak bulunmuştur.

FNBT, 6 sorudan oluşan ve bağımlılık düzeyini “çok az” (0-2 puan), “az” (3-4 puan), “orta” (5 puan), “yüksek” (6-7 puan) ve “çok yüksek” (8-10 puan) olarak belirleyen bir ölçektir (Koca ve Oğuzöncül, 2015). Fagerström Nikotin Bağımlılık Ölçeğinde bazı maddeler şu şekildedir; ‘İlk sigaranızı sabah uyandıktan ne kadar sonra içersiniz? (soru 1), ‘Sigara içmenin yasak olduğu örneğin; otobüs, hastane, sinema gibi yerlerde bu yasağa uymakta zorlanıyor musunuz? (soru 2)’, ‘Sabah uyanmayı izleyen ilk saatlerde, günün diğer saatlerine göre daha sık sigara içer misiniz? (soru 5)’. Ölçek sigara bırakma kliniklerinde nikotin bağımlılığını tespit etmede ölçüm metodu olarak kullanılabilir (Uysal ve ark., 2004)

3.3.5. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ)

Zimet ve arkadaşları (1988) tarafından geliştirilen Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ), kişinin çevresinden elde ettiği sosyal destek seviyesini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Eker ve Arkar (1995) tarafından Türkçe’ye uyarlama çalışmaları gerçekleştirilmiş ve Eker, Arkar, Yıldız (2001) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. ÇBASDÖ toplam puanı aile, arkadaş ve diğer önemli alt ölçek puanları eklenerek elde edilmektedir. Elde edilen puanın yüksek olması algılanan sosyal desteğin yüksek seviyede olduğunu yansıtır. Orjinal ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alfa katsayısı diğer önemli kişiler için 0,91, aile desteği için 0,87 ve arkadaş desteği için 0,85 olarak bulunmuştur. Toplam puanın iç tutarlılığı ise 0,88 olarak bulunmuştur (Zimet ve ark., 1988). Ölçeğin çevirisinin güvenilirliği için Cronbach Alfa katsayısı 0,80 ile 0,85 arasında bulunmuş, ölçek ve alt ölçeklerin iç tutarlık gösterdiği ortaya çıkmıştır (Eker ve ark., 2001). Bu araştırmada, ölçeğin güvenilirlik çalışmasında kullanılan cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,95 olarak bulunmuştur.

ÇBASDÖ, 12 maddeden oluşan ve 7 dereceli likert tipi (1-kesinlikle hayır / 7-kesinlikle evet) bir ölçektir. Desteğin kaynağına ilişkin, her biri dört maddeden oluşan üç alt boyutu içerir. Bunlar; aile alt boyutu (3, 4, 8 ve 11. maddeler), arkadaş alt boyutu

(6, 7, 9 ve 12. maddeler) ve diğerk önemli kişiler alt boyutudur (1, 2, 5 ve 10. maddeler) (Aydoğdu ve Olcay Çam, 2013).

Aile alt ölçeğı bireyin annesinden, babasından, eşinden, kardeşlerinden veya çocuklarından algıladığı desteğı içerir. Aile alt boyutundaki bazı maddeler şu şekildedir; ‘Ailem bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır (soru 3)’, ‘Sorunlarımı ailemle konuşabilirim (soru 8)’. Arkadaş alt boyutundaki bazı maddeler; ‘İşler kötüye gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim (soru 7)’, ‘Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim (soru 12)’. Diğerk önemli kişiler alt boyutundaki bazı maddeler ise; ‘Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan (dost, akraba, komşu vs.) var (soru 5)’, ‘Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan var (soru 10)’.

3.3.6. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğı (RBSÖ)

Morris Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğı (benlik saygısı, kendilik kavramının sürekliliğı, insanlara güven duyma, eleştiriye duyarlılık, depresif duygulanım, hayalperestlik, psikosomatik belirtiler, kişilerarası ilişkilerde tehdit hissetme, tartışmalara katılabilme derecesi, ana–baba ilgisi, babayla ilişki ve psişik izolasyon) olmak üzere toplam 12 bölümden oluşmaktadır. Rosenberg (1965) tarafından yapılan güvenilirlik çalışmasında, Cronbach Alfa katsayısı 0,77 olarak bulunmuştur. RBSÖ’nin Türkçe formunun geçerlik-güvenilirlik çalışmaları Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılmıştır. Türkçe versiyonun iç tutarlılık katsayısı 0,71, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0,75 bulunmuştur (Çuhadaroğlu, 1986). Ölçekte, bazı maddeler (3, 5, 8, 9 ve 10) tersine çevrilmiştir. Bu çalışmada, ölçeğın güvenilirlik çalışmasında kullanılan cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,92 olarak bulunmuştur.

Benlik saygısı alt ölçeğı, 5 olumlu ve 5 olumsuz ifadenin yer aldığı toplam 10 maddeden oluşmaktadır. Benlik saygısı alt ölçeğini oluşturan bazı maddeler şu şekildedir; ‘Ben de diğerk insanların birçoğunun yapabildiğı kadar bir şeyler yapabiliyorum (soru 4)’, ‘Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum (soru 9)’.

Katılımcılar her bir maddeyi “çok yanlış” ile “çok doğru” arasında değışen 4 noktalı Likert tipi bir ölçekte değılendirmektedirler. Ölçekten, 0-1 puan alanlar

'yüksek', 2-4 puan alanlar 'orta' ve 5-6 puan alanlar 'düşük' benlik saygısına sahip bireyler olarak tanımlanmaktadır (Turhan ve ark., 2011).

3.4. Araştırmanın Uygulanması

Katılımcılara çalışma hakkında bilgi vermek ve gerekli onayı alabilmek için öncelikle Katılımcı Bilgilendirme ve Onam Formu sunulmuştur. Onayı alınan katılımcılara sırasıyla Sosyodemografik Veri Formu, BAPIRT, FNBT, AABTÖ, ÇBASDÖ ve RBSÖ uygulanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Anketten elde edilen verilerin analizinde SPSS 21.0 (Statistical Package for Social Sciences) Programından yararlanılmıştır. Sosyo-demografik veri formunda yer alan değişkenlerin dağılımlarını incelemek için betimsel istatistik yöntemi olan Frekans Analizinden yararlanıldı. Ölçeklerin kendi aralarındaki ilişkiyi incelemek için Pearson Korelasyon Analizi yapıldı. Alkol, madde ve nikotin kullanımının ölçekler üzerindeki etkisini görmek amacıyla Bağımsız Gruplarda T Testi uygulandı. Ölçeklerin cinsiyet üzerindeki farkı görmek adına da yine Bağımsız Gruplarda T Testi uygulandı.

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1 Örneklemin İncelenmesi

4.1.1 Sosyodemografik Özellikler

Çalışmada yer alan katılımcılara ait sosyodemografik bilgilerinin dağılımı Frekans Analizi ile incelenmiş ve sonuçları Tablo 4.1’de verilmiştir.

Tablo 4.1 Katılımcılara Ait Sosyodemografik Özellikler

		Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	103	52,8
	Erkek	92	47,2
Yaş	24 yaş altı	132	67,7
	24 yaş ve üzeri	63	32,3
Sınıf	Hazırlık	10	5,1
	1.Sınıf	33	16,9
	2.Sınıf	42	21,5
	3.Sınıf	31	15,9
	4.Sınıf	30	15,4
	Yüksek Lisans	46	23,6
İlişki Durumu	Doktora	3	1,5
	Evli	8	4,1
	Bekar	162	83,1
	Diğer (İlişkisi var)	25	12,8
Yaşanan Ortam	Yurt	36	18,5
	Aile ile birlikte	105	53,8
	Arkadaş ile birlikte	31	15,9
	Yalnız	23	11,8
Ailede Alkol Kullanımı	Var	93	47,7
	Yok	102	52,3

Tablo 4.1 devamı Katılımcılara Ait Sosyodemografik Özellikler

Ailede Madde Kullanımı	Var	6	3,1
	Yok	189	96,9
Fiziksel veya Psikiyatrik Hastalık	Var	24	12,3
	Yok	171	87,7
İlaç Kullanımı	Var	25	12,8
	Yok	170	87,2
Sigara Kullanımı	Var	109	55,9
	Yok	86	44,1
Alkol Kullanımı	Var	116	59,5
	Yok	79	40,5
Madde Kullanımı	Var	42	21,5
	Yok	153	78,5

Araştırmada yer alan 195 katılımcının cinsiyet değişkenine göre dağılımları incelendiğinde; 103 (%52,8) kadın, 92 (%47,2) erkek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların yaş ortalaması 22 ve yaş aralığı 18-36 olarak saptanmıştır. Bununla birlikte katılımcılardan 132 (%67,7) kişi 24 yaş altında yer alırken, 63 (%32,3) kişi 24 yaş ve üzeri grubunda yer almaktadır.

Katılımcıların öğrenim görmekte oldukları sınıf bilgileri incelendiğinde; 10 (%5,1) kişinin Hazırlık, 33 (%16,9) kişinin 1.Sınıf, 42 (%21,5) kişinin 2. Sınıf, 31 (%15,9) kişinin 3. Sınıf, 30 (%15,4) kişinin 4. Sınıfta olduğu görülürken, 46 (%23,6) kişinin Yüksek Lisans ve 3 (%1,5) kişinin Doktorada öğrenimlerine devam ettiği görülmektedir.

İlişki durumu değişkeni incelendiğinde; katılımcılardan 8 (%4,1) kişinin evli, 162 (%83,1) kişinin bekar ve 25 (%12,8) kişinin diğer (ilişkisi var) seçeneklerini işaretledikleri saptanmıştır.

Katılımcıların yaşadıkları ortama göre dağılımları incelendiğinde; 36 (%18,5) kişinin yurtdışı, 105 (%53,8) kişinin ailesi ile birlikte yaşadığı, 31 (%15,9) kişinin arkadaş ile birlikte yaşadığı ve 23 (%11,8) kişinin yalnız yaşadığı görülmektedir.

Aile bireylerinin alkol kullanımları incelendiğinde, 93 (%47,7) kişi alkol kullanımının olduğunu, 102 (%52,3) kişi alkol kullanımının olmadığını belirtmiştir.

Bununla beraber aile bireylerinde madde kullanımı için, 6 (%3,1) kişi madde kullanımının olduğunu, 189 (%96,9) kişi madde kullanımının olmadığını ifade etmiştir.

Katılımcılardan 24 (%12,3) kişi fiziksel veya psikiyatrik hastalığının olduğunu, 171 (%87,7) kişi ise fiziksel veya psikiyatrik hastalığının olmadığını belirtmiştir.

İlaç kullanımı değişkeni incelendiğinde 25 (%12,8) katılımcı ilaç kullanırken, 170 (%87,2) katılımcı ilaç kullanmadıklarını ifade etmiştir.

Katılımcıların sigara kullanımlarına dair dağılımları incelendiğinde; 109 (%55,9) kişi sigara kullanırken, 86 (%44,1) kişi sigara kullanmamaktadır.

Katılımcıların alkol kullanımlarına dair dağılımları incelendiğinde; 116 (%59,5) kişi alkol kullanırken, 79 (%40,5) kişi alkol kullanmamaktadır.

Katılımcıların madde kullanımlarına dair dağılımları incelendiğinde; 42 (%21,5) kişi madde kullanırken, 153 (%78,5) kişi madde kullanmamaktadır.

4.1 Ölçeklerin İncelenmesi

4.1.1 Ölçeklerin Normallik Dağılımları

Araştırma sorularının test edilmesinden önce, veri dağılımlarının standart normal dağılıma uygun olup olmadığı test edilmiştir.

Normallik testi sonuçları içerisinde yer alan basıklık ve çarpıklık değerleri incelendiğinde çalışmada kullanılan BAPİRT-Alkol, BAPİRT-Madde, FNBT, AABTÖ, ÇBASDÖ ve RBSÖ için basıklık ve çarpıklık değerleri -2,0 ve +2,0 arasında yer almaktadır. Basıklık ve çarpıklık değerlerin bu aralıkta yer alması durumunda ölçek puanlarının dağılımı, normal dağılıma uygun olarak kabul edilmektedir (George ve Mallery, 2010). Bu nedenden dolayı, hipotez testlerinde parametrik testler kullanılmıştır.

4.1.2 Ölçekler Arası İlişkilerin İncelenmesi

Çalışmada kullanılan ölçeklerin arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Analizi yapılmış ve korelasyon katsayısı elde edilmiştir. Elde edilen Pearson Korelasyon Analizi sonuçları Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.2 Ölçekler Arasında Yapılan Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

		1	2	3	4	5	6
BAPİRT-Alkol	R	1					
BAPİRT-Madde	R	,537*	1				
FNBT	R	,636*	,462*	1			
AABTÖ	R	,102	,059	,180*	1		
ÇBASDÖ	R	-,327*	-,288*	-,305*	,194*	1	
RBSÖ	R	-,111	-,231*	-,158*	-,010	,383*	1

*** $p < ,05$: İstatistiksel olarak anlamlı**

Analiz sonuçlarına göre BAPİRT-Alkol ölçeği ile BAPİRT-Madde ($r = ,537$; $p < ,05$) ve FNBT ($r = ,636$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki varken, ÇBASDÖ ($r = -,327$; $p < ,05$) ile negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. BAPİRT-Madde ölçeği ile FNBT ($r = ,462$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki varken, ÇBASDÖ ($r = -,288$; $p < ,05$) ve RBSÖ ($r = -,231$; $p < ,05$) ile negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. FNBT ile AABTÖ ($r = ,180$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki varken, ÇBASDÖ ($r = -,305$; $p < ,05$) ve RBSÖ ($r = -,158$; $p < ,05$) ile negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. AABTÖ ile ÇBASDÖ ($r = ,194$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır. Buna ek olarak ÇBASDÖ ile RBSÖ ($r = ,383$; $p < ,05$) arasında da istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır. Diğer taraftan BAPİRT-Alkol ile AABTÖ ve RBSÖ, BAPİRT-Madde ile AABTÖ, AABTÖ ile de RBSÖ arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ($p > ,05$).

4.1.3 Alt Ölçekler Arası İlişkilerin İncelenmesi

Çalışmada kullanılan alt ölçekler arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan Pearson Korelasyon Analizi sonuçları Tablo 4.3'te verilmiştir.

Tablo 4.3 Alt Ölçekler Arasında Yapılan Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

		1	2	3	4	5	6
AABTÖ- Demokratik Tutum	R	1					
AABTÖ- Koruyucu Tutum	R	-,232*	1				
AABTÖ- Otoriter Tutum	R	-,475*	,733*	1			
ÇBASDÖ-Aile Destek	R	,769*	-,251*	,450*	1		
ÇBASDÖ- Arkadaş Destek	R	,542*	-,180*	-,282*	,714*	1	
ÇBASDÖ- Diğer Önemli Kişi Destek	R	,432*	-,175*	-,205*	,607*	,692*	1

* $p < ,05$: İstatistiksel olarak anlamlı

Yapılan analiz sonuçlarına göre AABTÖ-Demokratik Tutum alt ölçeği ile AABTÖ-Koruyucu Tutum ($r = -,232$; $p < ,05$) ve AABTÖ-Otoriter Tutum ($r = -,475$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişki varken, ÇBASDÖ-Aile Destek ($r = ,769$; $p < ,05$), ÇBASDÖ-Arkadaş Destek ($r = ,542$; $p < ,05$) ve ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek ($r = ,432$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır. AABTÖ-Koruyucu Tutum alt ölçeği ile ve AABTÖ-Otoriter Tutum ($r = ,733$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki varken, ÇBASDÖ-Aile Destek ($r = -,251$; $p < ,05$), ÇBASDÖ-Arkadaş Destek ($r = -,180$; $p < ,05$) ve ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek ($r = -,175$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır. AABTÖ-Otoriter Tutum alt ölçeği ile ÇBASDÖ-Aile Destek ($r = ,450$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki varken, ÇBASDÖ-Arkadaş Destek ($r = -,282$; $p < ,05$) ve ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek ($r = -,205$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır. ÇBASDÖ-Aile Destek alt ölçeği ile ÇBASDÖ-Arkadaş Destek ($r = ,714$; $p < ,05$) ve ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek ($r = ,607$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır. ÇBASDÖ-Arkadaş Destek alt ölçeği ile ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek ($r = ,692$; $p < ,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır.

4.1.4 Alkol, Madde, Nikotin, Algılanan Anne Baba Tutumu, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek ve Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi

Araştırmada kullanılan bütün ölçeklerin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 4.4’de sunulmuştur.

Tablo 4.4 Ölçeklerin Puan Ortalamaları ve Puan Aralıkları

Ölçek Adı	Puan Ortalaması \pm SS	Puan Aralığı
BAPİRT-Alkol	0,35 \pm 0,41	0-2
BAPİRT-Madde	0,13 \pm 0,34	0-2
FNBT	2,05 \pm 2,75	0-10
AABTÖ-Demokratik Tutum	3,78 \pm 0,97	1-8
AABTÖ-Koruyucu Tutum	2,44 \pm 0,83	1-5
AABTÖ-Otoriter Tutum	2,14 \pm 0,83	1-5
ÇBASDÖ-Aile Destek	5,43 \pm 1,66	1-7
ÇBASDÖ-Arkadaş Destek	5,70 \pm 1,51	1-7
ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek	5,44 \pm 1,76	1-7

4.1.5 Ölçeklerin Cinsiyete Göre Değişiminin İncelenmesi

Kullanılan ölçeklerin cinsiyete göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Bağımsız Gruplarda T-Testi Analizi sonuçları Tablo 4.5’de verilmiştir.

Tablo 4.5 Örneklemin Ölçek Puanlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi

Ölçek Adı	Kadın (n=103)	Erkek (n=92)	T	p
BAPİRT-Alkol	0,25±0,33	0,46±0,46	-3,685	0,000*
BAPİRT-Madde	0,08±0,22	0,20±0,43	-2,389	0,018*
FNBT	1,26±2,18	2,93±3,04	-4,359	0,000*
AABTÖ-Demokratik Tutum	3,89±0,95	3,65±1,00	1,742	0,083
AABTÖ-Koruyucu Tutum	2,30±0,78	2,60±0,87	-2,445	0,015*
AABTÖ-Otoriter Tutum	2,06±0,79	2,23±0,87	-1,415	0,159
ÇBASDÖ-Aile Destek	5,60±1,56	5,23±1,75	1,527	0,129
ÇBASDÖ-Arkadaş Destek	5,73±1,46	5,66±1,58	0,332	0,740
ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek	5,54±1,75	5,33±1,78	0,794	0,428
RBSÖ	1,96±0,62	1,77±0,75	1,924	0,056

***p<,05: İstatistiksel olarak anlamlı**

Bağımsız Gruplarda T-Testi Analizi sonuçlarına göre; AABTÖ-Demokratik Tutum, AABTÖ-Otoriter Tutum, ÇBASDÖ-Aile Destek, ÇBASDÖ-Arkadaş Destek, ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek ve RBSÖ cinsiyete göre farklılık göstermemektedir ($p>,05$). BAPİRT-Alkol, BAPİRT-Madde, FNBT ve AABTÖ-Koruyucu Tutum ise cinsiyete göre farklılık göstermektedir ($p<,05$). Erkek katılımcıların BAPİRT-Alkol, BAPİRT-Madde, FNBT ve AABTÖ-Koruyucu Tutum puanları kadın katılımcılardan anlamlı derecede farklı ve yüksektir.

4.1.6 Alkol Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin İncelenmesi

Alkol kullanımının anne-baba tutumu, sosyal destek ve benlik saygısı ile ilişkisinin incelenmesi amacıyla yapılan Bağımsız Gruplarda T-Testi Analizi sonuçları Tablo 4.6’da verilmiştir.

Tablo 4.6 Alkol Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin Analiz Sonuçları

Ölçek Adı	Alkol Kullanan (n=116)	Alkol Kullanmayan (n=79)	T	p
AABTÖ-Demokratik Tutum	3,70±0,99	3,90±0,94	-1,371	0,172
AABTÖ-Koruyucu Tutum	2,55±0,86	2,27±0,76	2,384	0,018*
AABTÖ-Otoriter Tutum	2,21±0,88	2,03±0,74	1,568	0,119
ÇBASDÖ-Aile Destek	5,29±1,72	5,62±1,54	-1,382	0,168
ÇBASDÖ-Arkadaş Destek	5,62±1,60	5,80±1,38	-0,803	0,423
ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek	5,22±1,87	5,76±1,54	-2,204	0,029*
RBSÖ	1,87±0,72	1,87±0,65	-0,001	0,999

***p<,05: İstatistiksel olarak anlamlı**

Analiz sonuçlarına göre; AABTÖ-Koruyucu Tutum ve ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek alkol kullanımına göre farklılık göstermektedir ($p<,05$). Alkol kullanan katılımcıların AABTÖ-Koruyucu Tutum puanları alkol kullanmayan katılımcılardan anlamlı derecede farklı ve yüksektir. Alkol kullanmayan katılımcıların ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek puanları alkol kullanan katılımcılardan anlamlı derecede farklı ve yüksektir.

4.1.7 Madde Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin İncelenmesi

Madde kullanımının anne-baba tutumu, sosyal destek ve benlik saygısı ile ilişkisinin incelenmesi amacıyla yapılan Bağımsız Gruplarda T-Testi Analizi sonuçları Tablo 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4.7 Madde Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin Analiz Sonuçları

Ölçek Adı	Madde Kullanan (n=42)	Madde Kullanmayan (n=153)	T	p
AABTÖ-Demokratik Tutum	3,39±1,22	3,89±0,87	-2,495	0,016*
AABTÖ-Koruyucu Tutum	2,76±0,99	2,35±0,76	2,512	0,015*
AABTÖ-Otoriter Tutum	2,47±1,03	2,04±0,74	2,526	0,015*
ÇBASDÖ-Aile Destek	4,77±2,06	5,60±1,49	-2,434	0,018*
ÇBASDÖ-Arkadaş Destek	5,27±1,89	5,81±1,37	-1,714	0,092
ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek	4,66±2,11	5,66±1,60	-2,826	0,007*
RBSÖ	1,66±0,81	1,93±0,64	-1,983	0,052

* $p < ,05$: İstatistiksel olarak anlamlı

Yapılan Bağımsız Gruplarda T-Testi Analizi sonuçlarına göre; AABTÖ-Demokratik Tutum, AABTÖ-Koruyucu Tutum, AABTÖ-Otoriter Tutum, ÇBASDÖ-Aile Destek ve ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek madde kullanımına göre farklılık göstermektedir ($p < ,05$). AABTÖ-Demokratik Tutum, ÇBASDÖ-Aile Destek, ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek puanları madde kullanmayan katılımcılarda anlamlı derecede farklı ve yüksekken, AABTÖ-Koruyucu Tutum ve AABTÖ-Otoriter Tutum için madde kullanan katılımcıların puanları madde kullanmayan katılımcılara oranla istatistiksel olarak anlamlı ve yüksektir.

4.1.8 Nikotin Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin İncelenmesi

Nikotin kullanımının anne-baba tutumu, sosyal destek ve benlik saygısı ile ilişkisinin incelenmesi amacıyla yapılan Bağımsız Gruplarda T-Testi Analizi sonuçları Tablo 4.8’de verilmiştir.

Tablo 4.8 Nikotin Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin Analiz Sonuçları

Ölçek Adı	Nikotin Kullanan (n=42)	Nikotin Kullanmayan (n=153)	T	p
AABTÖ-Demokratik Tutum	3,63±1,03	3,97±0,86	-2,420	0,016*
AABTÖ-Koruyucu Tutum	2,51±0,90	2,35±0,72	1,322	0,0188
AABTÖ-Otoriter Tutum	2,23±0,88	2,04±0,74	1,808	0,072
ÇBASDÖ-Aile Destek	5,18±1,75	5,73±1,48	-2,321	0,021*
ÇBASDÖ-Arkadaş Destek	5,27±1,89	5,81±1,37	-0,973	0,332
ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek	5,30±1,91	5,63±1,55	-1,330	0,185
RBSÖ	1,84±0,71	1,90±0,67	-0,538	0,591

* $p < ,05$: İstatistiksel olarak anlamlı

Yapılan analiz sonuçlarına göre; AABTÖ-Demokratik Tutum ve ÇBASDÖ-Aile Destek nikotin kullanımına göre farklılık göstermektedir ($p < ,05$). AABTÖ-Demokratik Tutum ve ÇBASDÖ-Aile Destek nikotin kullanmayan katılımcılarda anlamlı derecede farklı ve yüksektir.

4.1.9 Alkol Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin Cinsiyete Göre İncelenmesi

Alkol kullanımının anne-baba tutumu, sosyal destek ve benlik saygısı ile ilişkisinin cinsiyete göre incelenmesi amacıyla yapılan Korelasyon Analizi sonuçları Tablo 4.9’da verilmiştir

Tablo 4.9 Alkol Kullanımının AABTÖ, ÇBASDÖ ve RBSÖ İle İlişkisinin Cinsiyete Göre İnceleme Sonuçları

Ölçek Adı	Kadın (n=51)	Erkek (n=65)	T	P
AABTÖ-Demokratik Tutum	3,90±0,95	3,54±1,00	1,981	0,050*
AABTÖ-Koruyucu Tutum	2,31±0,82	2,74±0,85	-2,763	0,007*
AABTÖ-Otoriter Tutum	2,04±0,84	2,34±0,89	-1,842	0,068
ÇBASDÖ-Aile Destek	5,59±1,48	5,06±1,87	1,703	0,091
ÇBASDÖ-Arkadaş Destek	5,73±1,47	5,54±1,69	0,630	0,530
ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek	5,43±1,84	5,06±1,90	1,067	0,288
RBSÖ	2,05±0,60	1,72±0,77	2,512	0,013*

*** $p<,05$: İstatistiksel olarak anlamlı**

Analiz sonuçlarına göre; alkol kullanan bireylerin AABTÖ-Demokratik Tutum AABTÖ-Koruyucu Tutum ve RBSÖ cinsiyete göre farklılık göstermektedir ($p<,05$). AABTÖ-Demokratik Tutum ve RBSÖ puanları kadın katılımcılarda daha yüksekken, AABTÖ-Koruyucu Tutum puanı ise erkek katılımcılarda anlamlı derecede farklı ve yüksektir.

4.1.10 Madde Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin Cinsiyete Göre İncelenmesi

Madde kullanımının anne-baba tutumu, sosyal destek ve benlik saygısı ile ilişkisinin cinsiyete göre incelenmesi amacıyla yapılan Korelasyon Analizi sonuçları Tablo 4.10'da verilmiştir.

Tablo 4.10 Madde Kullanımının AABTÖ, ÇBASDÖ ve RBSÖ İle İlişkisinin Cinsiyete Göre İnceleme Sonuçları

Ölçek Adı	Kadın (n=16)	Erkek (n=26)	T	P
AABTÖ-Demokratik Tutum	4,06±1,13	2,97±1,09	3,098	0,004*
AABTÖ-Koruyucu Tutum	2,34±0,96	3,03±0,93	-2,268	0,029*
AABTÖ-Otoriter Tutum	2,16±1,07	2,67±0,98	-1,549	0,129
ÇBASDÖ-Aile Destek	6,06±0,77	3,99±2,22	4,346	0,000*
ÇBASDÖ-Arkadaş Destek	6,18±0,64	4,72±2,19	3,193	0,003*
ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek	5,29±1,88	4,27±2,19	1,597	0,119
RBSÖ	1,91±0,70	1,50±0,84	1,598	0,118

*** $p<,05$: İstatistiksel olarak anlamlı**

Yapılan Bağımsız Gruplarda T-Testi Analizi sonuçlarına göre; madde kullanan bireylerin AABTÖ-Demokratik Tutum, AABTÖ-Koruyucu Tutum, ÇBASDÖ-Aile Destek ve ÇBASDÖ-Arkadaş Destek cinsiyete göre farklılık göstermektedir ($p<,05$). AABTÖ-Demokratik Tutum, ÇBASDÖ-Aile Destek ve ÇBASDÖ-Arkadaş Destek puanları kadın katılımcılarda daha yüksekken, AABTÖ-Koruyucu Tutum puanı ise erkek katılımcılarda anlamlı derecede farklı ve yüksektir.

4.1.11 Nikotin Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Sosyal Destek ve Benlik Saygısı İle İlişkisinin Cinsiyete Göre İncelenmesi

Nikotin kullanımının anne-baba tutumu, sosyal destek ve benlik saygısı ile ilişkisinin cinsiyete göre incelenmesi amacıyla yapılan Korelasyon Analizi sonuçları Tablo 4.11’de verilmiştir.

Tablo 4.11 Nikotin Kullanımının AABTÖ, ÇBASDÖ ve RBSÖ İle İlişkisinin Cinsiyete Göre İnceleme Sonuçları

Ölçek Adı	Kadın (n=43)	Erkek (n=66)	T	P
AABTÖ-Demokratik Tutum	3,82±1,02	3,51±1,03	1,573	0,119
AABTÖ-Koruyucu Tutum	2,17±0,80	2,73±0,91	-3,273	0,001*
AABTÖ-Otoriter Tutum	1,99±0,82	2,39±0,89	-2,335	0,021*
ÇBASDÖ-Aile Destek	5,51±1,50	4,97±1,88	1,667	0,099
ÇBASDÖ-Arkadaş Destek	5,72±1,57	5,53±1,72	0,589	0,557
ÇBASDÖ-Diğer Önemli Kişi Destek	5,58±1,84	5,11±1,94	1,242	0,217
RBSÖ	1,99±0,62	1,75±0,75	1,713	0,090

*** $p < ,05$: İstatistiksel olarak anlamlı**

Yapılan analiz sonuçlarına göre; nikotin kullanan bireylerin AABTÖ-Koruyucu Tutum ve AABTÖ-Otoriter Tutum cinsiyete göre farklılık göstermektedir ($p < ,05$). AABTÖ-Koruyucu Tutum ve AABTÖ-Otoriter puanları erkek katılımcılarda, kadınlara oranla anlamlı derecede farklı ve yüksektir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulguların genel olarak tartışılması, literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırılması ve araştırmanın sınırlılıkları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler ışığında gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

5.1. Bulguların Değerlendirilmesi

Ölçeklerin kendi arasındaki ilişkiler incelendiğinde alkolün madde ve nikotin ile pozitif yönde ilişkili olduğu ve sosyal destekle ise negatif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu sonuç literatürle tutarlıdır. Ulukoca, Gökgöz ve Karakoç (2013) yaptıkları çalışmada alkol kullanımının nikotin ve madde kullanımı için risk faktörü olduğunu belirtmişlerdir. Turhan ve arkadaşları (2011) ise gerçekleştirdikleri çalışmada kişilerin madde kullanımı ile düşük algılanan sosyal destek puanları arasında ilişki olduğunu bildirmişlerdir. Koca ve Oğuzöncül (2015) gerçekleştirdikleri çalışmalarında, bu bulguları destekleyerek aile sosyal destek puanı düşük olan öğrencilerin nikotin ve madde kullanma sıklığının daha fazla olduğunu belirtmişlerdir.

Cinsiyet değişkenine göre alkol kullanımı puanları arasında yapılan bağımsız gruplarda t testi analizi sonucunda, istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<,05$). Alkol kullanım puan ortalamalarının erkek öğrencilerde, kız öğrencilere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar literatürle tutarlıdır. Kaya ve Çilli (2002)'nin gerçekleştirdikleri çalışmada Selçuk Üniversitesi öğrencilerinde alkol, madde ve sigara bağımlılığının 12 aylık yaygınlığının araştırılması sonucunda, alkol bağımlılığı tanısı alan kişilerin hepsinin erkek olduğu tespit edilmiştir (Ulukoca ve ark., 2013). Bununla birlikte, Şimşek ve arkadaşlarının (2007) gerçekleştirdiği çalışmada ise

Tıp fakültesi 1. sınıf öğrencilerinde kadınların erkeklere kıyasla daha az alkol kullandığı bulunmuştur (Ulukoca ve ark., 2013). Koca ve Oğuzöncül (2015) bu durumu, toplumda alkol kullanımının erkeklerde kadınlara kıyasla daha fazla sosyal kabul görmesinin ve temin edilmesinin kolay olması sebebiyle, erkeklerin kadınlara göre daha fazla alkol kullanmasına neden olabileceği şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca, erkeklerde alkol kullanımının kadınlara kıyasla 7 kat daha yüksek olması gibi bulgular cinsiyetin alkol kullanımında önemli bir etken olduğunu destekler niteliktedir (Havaçeliği Atlam ve Yüncü, 2017).

Cinsiyet değişkenine göre madde kullanımı puanları arasında yapılan bağımsız gruplarda t testi analizi sonucunda, istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<,05$). Madde kullanımının erkek öğrencilerde kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Saraçlı (2007)'nin gerçekleştirdiği araştırmasında öğrencilerin en az bir kez uyuşturucu madde kullanma oranı erkeklerde %6,3 ve kızlarda %1 olup halen madde kullanmayı devam ettirme oranları ise erkeklerde %2,2 ve kızlarda %0,6 olarak bulunmuştur (Ulukoca ve ark., 2013). Bununla birlikte, Deveci ve arkadaşlarının (2010) gerçekleştirdiği çalışmada ise uyuşturucu madde kullanımı erkeklerde %8.2 kadınlarda ise %3 olarak bildirilmiştir bu bağlamda, bulunan sonuç desteklenmiştir. Bununla birlikte, erkek olmanın uyuşturucu madde kullanımını 4.9 kat artırması gibi bulgular cinsiyetin madde kullanımında önemli bir etken olduğunu destekler niteliktedir (Havaçeliği Atlam ve Yüncü, 2017). Bu sonucun olası sebeplerinden biri olarak, erkeklerin kadınlara nazaran daha fazla risk alma eğilimi gösterdikleri ancak kadınların erkeklere göre daha temkinli oldukları gösterilebilir.

Son olarak, cinsiyet değişkenine göre nikotin kullanımı puanları arasında yapılan bağımsız gruplarda t testi analizi sonucunda, istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<,05$). Nikotin kullanımı da erkek öğrencilerde kızlara kıyasla daha fazladır. İlhan (2013)'ın gerçekleştirdiği çalışmada erkeklerin kadınlardan daha fazla nikotin kullandıkları bulunmuş bu bağlamda, bulunan sonuç desteklenmiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye, Asya ve Avrupa'daki üniversite popülasyonuna yönelik yapılan çalışmalarla benzer sonuçlar vermiştir (Aldemir ve ark., 2018). Havaçeliği Atlam ve Yüncü (2017), kadınların alkol, madde ve nikotini daha az kullanıyor olmasının nedeni olarak toplumun bu konuda kadınlara daha az tolerans gösteriyor

olmasını ve kadına atfedilen rolleri gösteriyor olabilir. Birçok ülkede gelenekler nedeniyle kadınlar nikotin kullanmazlar ve kadınların nikotin kullanma sıklığı erkeklerin dörtte biri kadardır (Ulukoca ve ark., 2013).

Alkol kullanımı ile anne-baba tutumu arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan analiz sonucunda ($p<,05$) olduğundan anne-baba tutumu ile araştırmaya katılanların alkol kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Alkol kullanımının anne-baba tutumu ile olan ilişkisine bakıldığında, bu çalışmada alkol kullanan bireylerin anne-baba koruyucu tutumlarının alkol kullanmayanlardan yüksek olduğu bulunmuştur. Yapılan bir çalışmada, aile üyeleri ile olumsuz iletişim içerisinde olan öğrencilerde alkol kullanım riski 1.8 kat daha fazla bulunmuştur (Ulukoca ve ark., 2013). Bu sonucun muhtemel sebeplerinden biri olarak, ebeveynlerin çocuklarına karşı sergilemiş olduğu koruyucu ve otoriter tutum gençler üzerinde baskıya neden olabilmekte ve bunun sonucunda baş etmek veya kaçınmak amacıyla alkol ya da madde kullanmaya yönelimlerinin oluşabileceği düşünülmektedir (Hamarta ve ark., 2010). Brody ve Ge (2001), bu durumu sıklıkla çatışma yaşanan ve destekleyici olmayan ebeveyn çocuk ilişkisinin, ergenlik döneminde özdenetimi zayıflatarak alkol kullanma riskini arttıracak şekilde açıklamışlardır (Öngel Atar ve ark., 2016). Öte yandan, alkol kullanımının anne-baba tutumu ile ilişkisinin cinsiyete göre incelenmesi sonucunda, demokratik tutumun ve koruyucu tutumun cinsiyete göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Alkol kullanan kadın katılımcıların demokratik tutum puanları yüksekken, koruyucu tutum puanının erkek katılımcılarda anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Madde kullanımı ile anne-baba tutumu arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan analiz sonucunda ($p<,05$) olduğundan anne-baba tutumu ile araştırmaya katılanların madde kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Madde kullanımı ile anne-baba tutumu arasındaki ilişki incelendiğinde, madde kullanmayan öğrencilerin ailelerinde demokratik tutumun hâkim olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, koruyucu tutum ve otoriter tutum için madde kullanan öğrencilerin puanları madde kullanmayan öğrencilere kıyasla istatistiksel olarak anlamlı ve yüksek bulunmuştur. Bu sonuç ile tutarlı olarak Yılmaz (1999), ebeveynlerinin demokratik tutum sergilediğini ifade eden lise ve üniversite öğrencilerinin, ebeveynlerinin otoriter tutum sergilediğini söyleyen öğrencilerle farklı değişkenler üzerinde karşılaştıran araştırmasında demokratik tutumun

pozitif sonuçlarla, otoriter tutumun ise negatif sonuçlarla ilişki gösterdiğini bulmuştur (Sümer ve ark., 2010). Öngel Atar ve arkadaşlarının (2016) gerçekleştirdiği çalışmada ise, madde kullanan ergenlerde 'ihmkâr' anne-baba tutumu, madde kullanmayan ergenlerde ise demokratik anne-baba tutumu daha fazla bulunmuştur. Ulukoca ve arkadaşlarının (2013) araştırma sonucu ebeveynleriyle olumsuz ilişki kurduğunu belirten öğrencilerin uyuşturucu madde kullanma riskinin ebeveynleriyle olumlu ilişki kuranlara göre 4 kat fazla olduğunu göstermektedir. Bu durumu Hamarta ve arkadaşları (2010), demokratik tutumun hâkim olduğu aile ortamında yetişen gençler duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmekte ve bununla birlikte kendisi ile alakalı konularda kendi fikrinin de alınarak karar verilmesinin gencin kendisine olan güvenini pekişmesine katkı sağladığını belirtmişleridir. Böylelikle kendini ifade etme ve dışadönük olma gibi özellikleri gelişmektedir. Bu bağlamda madde kullanımına ihtiyaç duymayabilirler şeklinde açıklanabilir. Gürol (2008) ise bu durumu anne-babanın çocukları ile kurduğu sağlıklı iletişimin, onlara gösterdiği ilginin, aile içerisinde belirlenen kuralların net olmasının ve tüm aile bireylerinin bu kurallara sadık olmasının ergenlikte uyuşturucu madde kullanımı için koruyucu faktörler olduğu şeklinde açıklamaktadır (Öngel Atar ve ark., 2016). Shelton ve Van den Bree (2010) ise gencin ebeveyniyle olan ilişkisinde yakınlık ve duygu dışavurum düzeyinin yetersiz olması durumunda, gençlerin uyuşturucu maddeyi bu durumla baş edebilmek amacıyla kullandıklarını öne sürmüşlerdir (Öngel Atar ve ark., 2016). Aynı zamanda analiz sonuçlarına göre, madde kullanan öğrencilerde demokratik tutum ve koruyucu tutum cinsiyete göre farklılık göstermektedir ($p<,05$). Kadın katılımcıların demokratik tutum puanları daha yüksekken, erkek katılımcıların koruyucu tutum puanı istatistiksel olarak farklı ve yüksektir.

Nikotin kullanımı ile anne-baba tutumu arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan analiz sonucunda ($p<,05$) olduğundan anne-baba tutumu ile araştırmaya katılanların sigara kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Nikotin kullanımının anne-baba tutumu ile olan ilişkisi değerlendirildiğinde, demokratik tutum nikotin kullanmayan katılımcılarda anlamlı derecede farklı ve yüksektir. Ulukoca ve arkadaşlarının (2013) gerçekleştirdiği araştırma sonucunda ebeveynleriyle olumsuz iletişim kuran gençlerde nikotin kullanımı riski 1.7 kat fazla bulunmuştur. Bu sonucun olası sebeplerinden birisi olarak baskıcı ebeveyne sahip çocuk ve gençlerin olumsuz

davranışlar sergileme riski olduğu ifade edilebilir. Genç bireyler ‘otoriteye karşı gelme’ psikolojisi ile toplumsal değerlere karşı gelme ve doğru olmayan alışkanlıklar edinme eğiliminde bulunabilirler. Buna aileden gelen olumsuz ilişki de eklenince genç birey kötü alışkanlıklar edinebilir (Koca ve Oğuzöncül, 2015). Buna ek olarak, nikotin kullanan bireylerde koruyucu tutum ve otoriter tutum cinsiyete göre farklılık göstermektedir ($p<,05$). Erkek katılımcıların koruyucu tutum ve otoriter tutum puanları kadın katılımcılara oranla anlamlı derecede farklı ve yüksektir.

Alkol, madde ve nikotin kullanımı ile benlik saygısı arasındaki ilişki incelendiğinde ($p>,05$) olduğundan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu bağlamda konu ile ilgili yapılmış önceki birçok çalışma ile bu araştırmanın bulguları tutarsızlık göstermektedir. Doğan ve Eryılmaz (2013) bu durumu, üniversite eğitimi alanın benlik saygısını pozitif yönde etkilemesi olarak açıklamaktadır. Öte yandan, alkol kullanan öğrenciler için cinsiyete yönelik karşılaştırma yapıldığında alkol kullanan kadınlarda benlik saygısının alkol kullanan erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere alkol kullanan kadın katılımcılarda demokratik tutum ve benlik saygısı anlamlı derecede yüksektir. Sümer ve arkadaşları (2010), ebeveyninden demokratik tutum algılayan gençlerin, ebeveynlerini otoriter ve baskıcı algılayanlara göre benlik değeri değişkeninden daha yüksek puanlar aldıklarını saptamıştır, bu bağlamda bulunan sonuç desteklenmiştir.

Alkol kullanımı ile sosyal destek arasındaki ilişki incelendiğinde elde edilen sonuç, alkol kullanmayan katılımcıların diğer önemli kişi destek puanının alkol kullananlara göre yüksek oluşudur. Gencin gerektiğinde yardım alabileceği, gündelik yaşam sorunlarıyla başa çıkmasına destek olacak veya sorunlara karşı farklı bakış açılarıyla bakmasına olanak sağlayacak diğer kişilerin varlığı önemlidir. Genç bireyin destekleyici bir çevreye sahip olması kimlik gelişimi için önem taşımaktadır. Kişi bu çevreden mahrum kaldığında alkol kullanımı gibi istenmeyen davranışlar sergileyebilir. Alkol ve madde kullanan bireylerde sosyal desteğin puanının düşük olmasını, Yıldırım ve arkadaşları (2011) kişinin erken dönem alkol ve madde kullanımı aile ve sosyal çevresini çok fazla etkilememekle birlikte, kronik dönem evresinde kişinin sosyal destek kaynaklarını etkilemesi sonucunda bireyin kendisini çevresinden soyutlaması olarak açıklamaktadır (Yıldırım ve ark., 2011).

Madde kullanımı ile sosyal destek arasındaki ilişki incelendiğinde elde edilen sonuç ise, madde kullanmayan katılımcıların aile desteği ve diğer önemli kişi destek puanlarının anlamlı derecede daha yüksek oluşudur. Bu bulgu, Aydoğdu ve Olcay am (2013)'ın madde kullanan bireylerin aile ve diğer kişi sosyal destek algısı yetersizdir ifadesini desteklemektedir. Literatürde üniversite öğrencilerinde madde kullanımı ve aile desteğini inceleyen çok sayıda çalışma yer almaktadır. Yapılan araştırma sonuçlarında pozitif aile desteği aldığı ifade eden genç bireylerin uyuşturucu madde kullanmadıkları veya tedavi sırasında olumlu sonuçlar gösterdikleri tespit edilmiştir (Koca ve Oğuzöncül, 2015; Pirinçci ve Erdem, 2003). Aydoğdu ve Olcay am (2013)'ın sosyal destek düzeyinin madde kullanımına etkisini incelediği çalışmada, uyuşturucu madde kullanan bireylerin aile destek alt boyutundan aldıkları puanların az olduğu saptanmıştır. Bunun olası sebeplerinde biri, üniversite dönemi ile genç ebeveynlerinden uzaklaşsa bile veya çatışmalar yaşasa bile aile desteği kişi için ana destek kaynağını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kişinin kendisini yalnız hissetmemesi, ailesinden veya çevresindeki diğer kişilerin desteğini hissetmesi madde kullanma riskini azaltabilir. Yıldırım ve arkadaşlarının (2011) çalışmasında madde kullanan kişilerin %71'i kendilerini yalnız hissettiklerini bildirmiştir. Buna ek olarak, sosyal destek için kullanan kişilerde cinsiyete yönelik karşılaştırma yapıldığında madde kullanan bireylerin aile desteği ve arkadaş desteği puanı kadın katılımcılarda daha yüksek bulunmuştur. Madde kullanımı olan kadın katılımcıların aile desteği ve arkadaş desteği puanlarının erkeklere kıyasla daha yüksek olmasının olası sebeplerinde biri kadına toplumda daha güçsüz ve korunması gereken biri gözüyle bakılması ve ona bu süreçte daha fazla destek vermek istenmesi gösterilebilir.

Nikotin kullanımı ile sosyal destek arasındaki ilişki incelendiğinde, aile desteğinin nikotin kullanmayan katılımcılarda daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular literatür ile benzer şekildedir. Koca ve Oğuzöncül (2015)'ün gerçekleştirdiği çalışmada nikotin kullanmayan öğrencilerin aile sosyal destek puanının nikotin kullananlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır bu bağlamda, bulunan sonuç desteklenmiştir. Baran, Küçükakça ve Ayran (2014) ise gerçekleştirdikleri araştırmalarında, bu bulguyu destekleyerek nikotin kullanımı olan öğrencilerin aileden algılanan sosyal destek puanının, nikotin kullanmayan öğrencilere kıyasla istatistiksel olarak düşük olduğunu bulmuşlardır. Baran ve arkadaşları (2014) bu

durumu, ailesi tarafından destek alamayan veya yeterli düzeyde destek alamadığını hisseden bireyler, içerisinde buldukları stresli durumlar sonrasında ve yalnız olduklarını düşündüklerinde nikotine başvurabilirler şeklinde açıklamaktadır.

5.2. Sınırlılıklar ve Öneriler

Katılımcı sayısının yeterince fazla olmaması, evreni temsil edebilmesi yönünden kısıtlı olması, İstanbul ilinde bir vakıf üniversitesinde okuyan öğrenciler ile gerçekleştirilmesi sınırlılıklar arasındadır. Çalışmanın gönüllülük esasına dayanarak yapılması sebebiyle cinsiyet, yaş, alkol ve madde kullanım düzeyleri gibi değişkenlerin temsilleri eşit oranda bulunmamaktadır. Bununla birlikte, çalışmada kullanılan ölçeklerin alkol ve madde kullanımı, anne-baba tutumu, benlik saygısı ve sosyal desteği ölçmek için yeterli olduğu varsayılmasına rağmen; çalışmada incelenen alkol ve madde kullanımı 'Bağımlılık Profil İndeksi Risk Tarama Formu'nun, nikotin kullanımı 'Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi'nin, anne-baba tutumu 'Algılanan Anne Baba Tutum Ölçeği'nin, benlik saygısı 'Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'nin, sosyal destek 'Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin ölçtüğü nitelikler ile sınırlıdır.

BÖLÜM VI

SONUÇ

Çalışmada üniversite öğrencilerinin alkol ve madde kullanımının anne-baba tutumu, benlik saygısı ve sosyal destek ile ilişkisi incelenmiş ve katılımcılar için alkol ve madde kullanımının anne-baba tutumu ve sosyal destek ile ilişkisi olduğu görülmüştür. Öte yandan benlik saygısı puanı ise sadece alkol kullanımı olan kadın katılımcılar da yüksek bulunmuştur. Buna ek olarak, alkol, madde ve nikotin kullanımının erkek katılımcılarda kadınlara kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Alkol ve madde kullanımının anne-baba tutumu, benlik saygısı ve sosyal destek ile ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, katılımcıların alkol ve madde kullanma düzeyleri sorgulanmıştır. Bu araştırmanın bulgularına istinaden aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

1. Araştırma örneklemini oluşturan kişi sayısının artırılması ve farklı şehirlerdeki üniversite öğrencilerinin araştırmaya dâhil edilmesi elde edilen sonuçların genellenebilirliği açısından etki gösterecektir.
2. Araştırmaya alkol ve madde bağımlılığı tanısı almış kişiler dâhil edilerek, kontrol ve olgu grubunun anne-baba tutumu, benlik saygısı ve sosyal destek değişkenleri ile karşılaştırılabilecek sonuçlar elde edilebilir.
3. Gelecek çalışmalarda kişilerin alkol ve madde kullanma nedenleri sorgulanabilir, farklı üniversitelerde (vakıf ve devlet üniversitesi) okuyan öğrenciler çalışmaya dâhil edilebilir.
4. Ayrıca, gelecek çalışmalarda anne-baba tutumunun gençler üzerindeki etkisinin daha net görülebilmesi için bireysel görüşmeler, gözlem veya grup çalışmaları gibi teknikler kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Akfert, S. K., Çakıcı, E., ve Çakıcı, M. (2009). Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(40), 40-47.
- Aktaş, S. (2011). 9. sınıfta anne baba tutumları ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Aldemir, E., Çelikay, H., Havaçeliği Atlam, D., Ögel, K., ve Altıntoprak, A. E. (2018). Üniversite öğrencilerinde alkol kullanımı ve alkol kullanımı ile ilişkili faktörler.
- Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5) Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan, (Çev. Köroğlu, E.), Hekimler Yayın Birliği, Ankara,2013
- Avcı, Ö. H., ve Yıldırım, İ. (2014). Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(29-1), 157-168.
- Avşar, G., Koç, F., ve Aslan, G. (2016). Madde bağımlısı hastalarda sosyal destek ve benlik saygısı.
- Aydoğdu, H., ve Olcay Çam, M. (2013). Madde Kullanım Bozukluğu Olan ve Olmayan Ergenlerin Bağlanma Stilleri, Anne Baba Tutumları ve Sosyal Destek Algıları Yönünden Karşılaştırılması. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemşireleri Derneği*, 4(3).
- Baran, M., Küçükakça, G., ve Ayran, G. (2014). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinde algılanan sosyal destek düzeyinin sigara kullanımı üzerine etkisi.
- Batıgün, A. D., ve Kılıç, N. (2011). İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67).
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child development*, 887-907.
- Bircan, S., ve Erden, G. (2011). Madde bağımlılığı: Aile ile ilgili olası risk faktörleri, algılanan ebeveyn kabul-reddi ve çocuk yetiştirme stilleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 18(3), 211-222.
- Birch, D.A. (1998). Identifying sources of social support. *The Journal of School Health*, 68(4), 159-161.

- Błachnio, A., Przepiorka, A., ve Pantic, I. (2016). Association between Facebook addiction, self-esteem and life satisfaction: A cross-sectional study. *Computers in Human Behavior*, 55, 701-705.
- Bozgeyikli, H., Doğan, H., ve Işıklar, A. (2010). Üstün yetenekli öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 133-149.
- Brewer, G., ve Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in human behavior*, 48, 255-260.
- Cohen, S., ve Syme, S. L. (1985). Issues in the study and application of social support. *Social support and health*, 3, 3-22
- Cohen, S., ve Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310-357.
- Çakar, F. S. (2014). Otomatik düşüncelerin umutsuzluk üzerindeki etkisinin incelenmesi: Benlik saygısının aracılık rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(5), 1-16.
- Çakmak, S., Karakuş, G., Tamam, L., Taşdemir, A., ve Karaytuğ, M. (2015). Tıp Fakültesi Dönem I Öğrencilerinde Mizah Tarzları ve Benlik Saygısı İlişkisi: Kesitsel Bir Çalışma. *Cukurova Medical Journal*, 40(4), 782-793.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). Adolesanlarda benlik saygısı. *Uzmanlık Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.
- DiClemente, C. C. (2016). *Addiction and change: How addictions develop and addicted people recover*. Guilford Publications.
- Dilek, H., ve Aksoy, A. B. (2013). Ergenlerin benlik saygısı ile anne-babalarının benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3).
- Doğan, T. (2016). Psikolojik belirtilerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve iyilik hali. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30).
- Doğan, T., ve Eryılmaz, A. (2013). Benlik saygısı ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 107-117.
- Dokuyan, M. (2016). 12. sınıf öğrencilerinde algılanan anne-baba tutumları ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 1-21.

- Eker, D., ve Arkar, H. (1995). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(34), 45-55.
- Eker, D., Arkar, H., ve Yıldız, H. (2001). Factorial structure, validity, and reliability of revised form of the multidimensional scale of perceived social support. *Turkish Journal of Psychiatry*, 12(1), 17-25.
- Eldeleklioglu, J. (1996). Karar stratejileri ile ana baba tutumları arasındaki ilişki. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- George, D., ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson
- Hamarta, E., Baltacı, A. G. Ö., Ömer, Ü. R. E., ve Demirbaş, U. P. D. E. (2010). Lise öğrencilerinin utangaçlıklarının algılanan anne baba tutumları ve problem çözme yaklaşımları açısından incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(21), 73-82.
- Havaçeliği Atlam, D., ve Yüncü, Z. (2017). Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara, Alkol, Madde Kullanım Bozukluğu ve Ailesel Madde Kullanımı Arasındaki İlişki (Tur).
- Hocaoğlu-Aksay N. (2014) Uçucu Solventler. Bağımlılık Yapan Maddeler ve Toksikoloji Kitabı. Sayfa: 191-198.
- İlhan, T. (2013). Üniversite öğrencilerinde yaşam amaçları ve madde kullanımı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2).
- İmamoğlu, E. O., ve Yasak-Gültekin, Y. (1993). Gazetelerde kadın ve erkeğin temsil edilişi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 8(29), 23-30.
- Karakuş, G., Evlice, Y. E., ve Tamam, L. (2012). Psikiyatri kliniğinde yatan hastalarda alkol ve madde kullanım bozukluğu sıklığı. *Cukurova Medical Journal*, 37(1).
- Kaya, A., Bozaslan, H., ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 208-225.
- Kılıç, F. (2016) Bağımlılık ve uyarıcı maddeler/Addiction and Stimulant Drugs. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38(1).
- Koca, B., ve Oğuzöncül, A. F. (2015). İnönü Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin sigara, alkol, madde kullanımı, madde kullanımına etki eden

- etmenler ve aileden aldıkları sosyal desteğin etkisi. *Kocaeli Tıp Dergisi*, 4(2), 4-13.
- Kuzgun, Y. (1972). Ana-baba tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuzgun, Y., ve Bacanlı, F. (2005). PDR’de kullanılan ölçekler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Küçük, M. (2014). Madde Kullanımına Bağlı Böbrek Sorunlarına Genel Bakış. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, Sayı 30, Ek sayı 2, s.104-109.
- Maccoby, E. E., ve Martin, J. A. (1983). Parent-child interaction. PH Mussen (Series Ed.) & EM Hetherington (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology*, 4, 1-101.
- Mayda, A. S., Gerçek, Ç. G., Gümüş, G., Demir, S., Deniz, M., Sürücü, Z. P., ve Taner, H. (2010). Duzce Üniversitesi Orman Fakültesi Öğrencilerinde Sigara, Alkol Ve Madde Kullanımı Sıklığı Ve Kullanmaya Başlama Nedenleri. *Duzce Medical Journal*, 12(3).
- Mustafa, S., Melonashi, E., Shkemi, F., Besimi, K., ve Fanaj, N. (2015). Anxiety and self-esteem among university students: Comparison between Albania and Kosovo. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 205, 189-194.
- Myers, J. E., Willse, J. T., ve Villalba, J. A. (2011). Promoting self-esteem in adolescents: the influence of wellness factors. *Journal of Counseling & Development*, 89(1), 28-36.
- Oktan, V., ve Şahin, M. (2010). Kız ergenlerde beden imajı ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası insan bilimleri dergisi*, 7(2), 543-556.
- Ögel, K., (2013). Bağımlılık yapan maddeler <http://www.ogelk.net/Dosyadepo/maddeler.pdf> adresten 28 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.
- Ögel, K., Evren, C., Karadağ, F., ve Gürol, T. (2012). Bağımlılık Profil İndeksi’nin (BAPİ) geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Derg*, 23, 264-273.
- Ögel, K., Koç, C., ve Görücü, S. (2017). Study on development, validity and reliability of a risk-screening questionnaire for alcohol and drug use. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 27(2), 164-172.

- Ögel K, Koç C., ve Görücü S. (2015). Bağımlılık Profil İndeksi Risk Tarama Ölçeğinin (Bapirt) Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. 9. Ulusal Alkol ve Madde Bağımlılığı Kongresi, Edirne. 10 nolu poster bildiri.
- Öngel Atar, A., Yalçın, Ö., Uygun, E., Çiftçi Demirci, A., ve Erdoğan, A. (2016). Madde Kullanım Bozukluğu Olan Ergenlerde Aile İşlevlerinin, Çift Uyumunun ve Anne Baba Tutumunun Değerlendirilmesi. Archives of Neuropsychiatry/Noropsikiatri Arsivi, 53(1).
- Pierce, R. C., ve Kumaresan, V. (2006). The mesolimbic dopamine system: the final common pathway for the reinforcing effect of drugs of abuse?. Neuroscience & biobehavioral reviews, 30(2), 215-238.
- Reid, G. M., Holt, M. K., Bowman, C. E., Espelage, D. L., ve Green, J. G. (2016). Perceived social support and mental health among first-year college students with histories of bullying victimization. Journal of Child and Family Studies, 25(11), 3331-3341.
- Sivrikaya, T., ve Tekinarslan, İ. Ç. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 14(02), 17-31.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. Türk Psikoloji Yazıları, 13(25), 42-59.
- Süngü H. Üniversite Öğrencilerinin Zararlı Madde Kullanımına İlişkin Tutumları. Mutafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi 2014; 11(36):167-194.
- Şanlı, D., ve Öztürk, C. (2015). Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları ve tutumlar üzerine kültürün etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(4).
- Tanrıverdi, D., Savaş, E., Gönüllüoğlu, N., Kurdal, E., ve Balık, G. (2011). Lise öğrencilerinin yeme tutumları, yeme davranışları ve benlik saygılarının incelenmesi. Gaziantep Medical Journal, 17(1), 33-39.
- Terzi, Ş. (2016). Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(29).
- Thompson, A. H. (2010). The suicidal process and self-esteem. Crisis.

- Toker, T., Tiryakı, A., Özçürümez, G., ve İskender, B. (2011). The relationship between traumatic childhood experiences and proclivities towards substance abuse, self esteem and coping strategies. *Turkish Journal of Psychiatry*, 22(2).
- Tözün, M. (2010). Benlik saygısı. *Actual Medicine*, 52-57.
- Traş, Z., ve Arslan, E. (2013). Ergenlerde sosyal yetkinliğin, algılanan sosyal destek açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 12(4).
- Tunç, A., ve Tezer, E. (2016). Çocuk yetiştirme stilleri ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(25).
- Turhan, E., İnandı, T., Özer, C., ve Akoğlu, S. (2011). Üniversite öğrencilerinde madde kullanımı, şiddet ve bazı psikolojik özellikler. *Turkish Journal of Public Health*, 9(1), 33-44.
- Ulukoca, N., Gökgöz, Ş., ve Karakoç, A. (2013). Kırklareli üniversitesi öğrencileri arasında sigara, alkol ve madde kullanım sıklığı. *Fırat Tıp Dergisi*, 18(4), 230-234.
- Uysal, M. A., Kadakal, F., Karşıdağ, C., Bayram, N. G., Uysal, O., ve Yılmaz, V. (2004). Fagerstrom test for nicotine dependence: reliability in a Turkish sample and factor analysis. *Tuberk Toraks*, 52(2), 115-21.
- Uzbay, İ. T. (2009). Madde bağımlılığının tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. *Türk Eczacıları Birliği Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 5, 5-15.
- Uzbay, İ.T. (2011). 'Bağımlılık Yapan Maddeler ve Özellikleri', *Türkiye Eczacılar Birliği Sürekli Eğitim Dergisi*, Sayı:6, s.16-33.
- Wills, T. A., DuHamel, K., ve Vaccaro, D. (1995). Activity and mood temperament as predictors of adolescent substance use: test of a self-regulation mediational model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(5), 901.
- Yıldırım, İ. (2005). Algılanan sosyal destek ölçeği'nin revizyonu. *Eğitim Araştırmaları Eurasian Journal of Educational Research*, 17, 221-236.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi, güvenilirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(13).
- Yıldırım, B., Engin, E., ve Yıldırım, S. (2011). Alkol ve madde bağımlılarında yalnızlık ve etki eden faktörler. *Journal of Psychiatric Nursing*, 2(1), 25-30.
- Yıldırım, İ. (2016). Akademik başarı düzeyleri farklı olan lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sosyal destek düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(10).

- Yıldız, E., ve Erci, B. (2011). Anne baba tutumları ile adölesan saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 6-11.
- Yüncü, Z., Yıldız, U., Kesebir, S., Altıntoprak, E., ve Coşkunol, H. (2005). Alkol kullanım bozukluğu olan olguların sosyal destek sistemlerinin değerlendirilmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 6(3), 129-135.
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., ve Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of personality assessment*, 52(1), 30-41.

EKLER

Ek1:

Katılımcı Bilgilendirme ve Onam Formu

Değerli katılımcı,

Lütfen bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce aşağıdaki bilgileri dikkatlice okuyunuz. Eğer araştırmanın herhangi bir aşamasında araştırma ile ilgili bir sorunuz olursa, araştırmacıya sormaktan çekinmeyiniz.

Bu araştırma Üsküdar Üniversitesi klinik psikoloji bölümü yüksek lisans bitirme tezi kapsamında Dr. Öğretim Üyesi Başak AYIK danışmanlığında, klinik psikoloji yüksek lisans öğrencisi Zeynep Çisem UYSAL tarafından yürütülmektedir. Çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinde alkol ve madde kullanımının anne baba tutumu, benlik saygısı ve sosyal destek üzerindeki etkisini incelemektir.

Araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmakta olup, istediğiniz zaman araştırmaya katılmaya son verme hakkına sahiptir. Böyle bir durumda, tüm cevaplarınız yok edilecek ve araştırma verilerinden çıkarılacaktır. Eğer bu araştırmaya katılmayı kabul ederseniz, vereceğiniz tüm cevaplar sadece araştırma amacıyla kullanılacak ve araştırmacılar haricinde kimseye gösterilmeyecektir. Araştırmada isminiz sorulmayacaktır. Araştırmada paylaşacağınız tüm kişisel bilgileriniz güvenli bir biçimde ve çalışmanın geri kalanından ayrı olarak tamamen gizli tutulacaktır. Veriler analiz edildikten sonra, bulguların bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında da bilgilerinizin gizliliği özenle korunacaktır. Bu sebeple lütfen tüm soruları eksiksiz, hiçbir baskı hissetmeden ve içtenlikle doldurunuz.

Çalışmanın katılımcılar üzerinde öngörülebilir bir negatif etkisi yoktur. Çalışma sizin sorulara cevap verme hızınıza bağlı olarak tamamlanması yaklaşık 10-15 dakika sürecektir. Araştırmacı tarafından hazırlanmış bir demografik bilgi formu ve standardize beş ölçekle, toplam yedi anket formundan ibarettir.

Çalışmaya katılımınız bizim için çok değerlidir. Lütfen bu formu imzalayarak çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ettiğinizi belirtiniz.

Söz konusu araştırmanın amacını, öngörülen faydalarını ve risklerini ve bilgilerimin gizli tutulacağını anladım. Bu çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Ek2:

SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ VE ONAM FORMU

Bu anket formu, sizin bazı kişisel özelliklerinizi belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Lütfen, her bir soruyu dikkatlice okuyunuz ve cevaplandırınız.

1.Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

2.Yaşınız:

3.Sınıfınız: Hazırlık () 1.Sınıf () 2.Sınıf () 3.Sınıf () 4.Sınıf ()
Yüksek Lisans ()

4.İlişki Durumunuz: Evli () Bekâr () Diğer ()

5. Yaşadığınız yer: Yurt () Arkadaş ile birlikte () Yalnız () Aile ile birlikte ()

6. Aile bireylerinde alkol kullanımı: Var () Yok ()

7. Aile bireylerinde madde kullanımı: Var () Yok ()

8.Herhangi fiziksel veya psikiyatrik bir rahatsızlığınız: Var () Yok ()

9. Düzenli kullandığınız bir ilaç: Var () Yok ()

10.Sigara kullanıyor musunuz: Evet () Hayır ()

EK3:

FAGERSTRÖM NİKOTİN BAĞIMLILIK ÖLÇEĞİ (FNBÖ)

Aşağıda sigara içme alışkanlığınıza yönelik sorular vardır. Size uygun olan şıkkı işaretleyiniz. Lütfen her soruya yanıt veriniz. Sigara kullanmıyorsanız bir sonraki bölüme geçebilirsiniz.

1. İlk sigaranızı sabah uyandıktan ne kadar sonra içersiniz?

- a) Uyandıktan sonraki ilk 5 dakika içinde
- b) 6-30 dakika içinde
- c) 31-60 dakika
- d) Bir saatten fazla

2. Sigara içmenin yasak olduğu örneğin; otobüs, hastane, sinema gibi yerlerde bu yasağa uymakta zorlanıyor musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır

3. İçmeden duramayacağınız, diğer bir deyişle vazgeçemeyeceğiniz sigara hangisidir?

- a) Sabah içtiğim ilk sigara
- b) Diğer herhangi biri

4. Günde kaç adet sigara içiyorsunuz?

- a) 10 adet veya daha az
- b) 11-20
- c) 21-30
- d) 31 veya daha fazlası

5. Sabah uyanmayı izleyen ilk saatlerde, günün diğer saatlerine göre daha sık sigara içer misiniz?

- a) Evet
- b) Hayır

6. Günün büyük bölümünü yatakta geçirmenize neden olacak kadar hasta olsanız bile sigara içer misiniz?

- a) Evet
- b) Hayır

EK4:

BAPİRT-ALKOL ÖLÇEĞİ

1.Son altı ay içinde ne sıklıkta alkol kullandınız?

Hiç kullanmadım veya ayda 1-3 kereden fazla değil ()

Haftada 1-5 kez ()

Hemen hemen her gün ()

2.Son altı ay içinde, alkol içtiğinizde bir günde ne kadar içerdiniz? Ortalama olarak söyleyebilir misiniz?

Aşağıdakine göre günlük standart içki miktarını hesaplayıp, yanıtı öyle yazınız.

Bir kadeh şarap = Bir standart içki, Yarım double rakı veya votka veya cin veya viski vb= Bir standart içki, Bir büyük kutu bira= 1,5 standart içki

Hiç veya 1-2 standart içkiye kadar ()

3-4 standart içki ()

5 standart içkiden fazla ()

3.Son altı ay içinde, bir seferde (6 kadeh şarap veya 3 double rakı veya dört kutu büyük bira) veya daha fazla içme sıklığınız ne kadardır?

Hiç veya ayda birden az ()

Ayda 1-3 kez ()

Haftada bir veya daha fazla ()

4.Gündüz saatlerinde de alkol kullandığınız zamanlar oldu mu? Ne sıklıkla?

Hiçbir zaman ()

Bazen ()

Çok sık ()

5.Aileniz veya çevreniz sizin çok fazla alkol kullandığınızdan endişeleniyor muydu? Ne sıklıkla?

Hiçbir zaman ()

Bazen ()

Çok sık ()

6.Alkol kullandığınız için aile ziyaretleri, hobiler, sosyal ilişkiler gibi hayatınızdaki başka etkinliklerden vazgeçtiğiniz oldu mu?

Hiçbir zaman ()

Bazen ()

Çok sık ()

EK5:

BAPİRT-MADDE ÖLÇEĞİ

1.Son bir yıl içinde ne sıklıkta [madde] kullandınız?

Hiçbir zaman () En az bir kez () Üçten fazla kez ()

2.[Maddeyi] kestiğinizde veya azalttığınızda bazı sorunlar ortaya çıktı mı? (örneğin uykusuzluk, terleme, sinirlilik, huzursuzluk, titreme vb)

Hiçbir zaman ()

Bazen ()

Çok sık ()

3.[Madde] kullandığınız için hayatınızdaki başka etkinliklerden vazgeçtiğiniz oldu mu? (örneğin aile ziyaretleri, hobiler, sosyal ilişkiler vb)

Hiçbir zaman ()

Bazen ()

Çok sık ()

4.[Madde] kullanmak beden veya ruh sağlığınızı olumsuz yönde etkiledi mi?

Hiçbir zaman ()

Bazen ()

Çok sık ()

5.[Madde] kullanmanız, az sonra sayacağım yaşam alanlarından birisi üstünde olumsuz etkileri oldu mu? Aile ilişkilerinizde? Arkadaşlarınızla olan ilişkilerinizde? Eğitim hayatınızda? İş hayatınızda?

Hiçbir zaman ()

Bazen ()

Çok sık ()

6.Gündüz saatlerinde de [madde] kullandığınız oldu mu?

Hiçbir zaman ()

Bazen ()

Çok sık ()

7.Hayatınız boyunca hiç damar yoluyla bir madde kullandığınız oldu mu?

Hiçbir zaman ()

Bazen ()

Çok sık ()

EK6:**ALGILANAN ANNE-BABA TUTUM ÖLÇEĞİ**

<i>Aşağıda çeşitli duygu ve düşünceleri içeren ifadeler verilmektedir. Sizden istenilen her ifade de tanımlanan duygu ve düşünceyi ne sıklıkta hissettiğinizi ve düşündüğünüzü işaretlemenizdir.</i>	Hiç Uygun Değil	Pek Uygun Değil	Biraz Uygun	Uygun	Çok Uygun
1. Bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmiştir.					
2.Çok yönlü gelişme için beni olanakları ölçüsünde desteklemiştir.					
3.Her yaptığım işin olumlu yanlarını değil kusurlarını görmüş ve beni eleştirmiştir.					
4.Her zaman başıma kötü bir şey gelecekmiş gibi beni koruyup kollamaya çalışır.					
5.Aramızdaki ilişki ona içimi açmaya cesaret edemeyeceğim kadar resmidir.					
6.Arkadaşlarımı eve çağdırmama izin verir, geldiklerinde onlara iyi davranırdı.					
7.Elimden geldiği kadar, her konuda benim fikrimi almaya özen gösterir.					
8.Çevremizdeki çocuklarla beni karşılaştırır, onların benden daha iyi olduklarını söylerdi.					
9.Bana hükmetmeye çalışır.					
10.Bugün bile alışverişe çıkacağım zaman kandırılacağımı düşünerek benimle gelmek ister.					
11.Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir.					
12.Fiziksel ve duygusal olarak kendisine yakın olmak istediğim zaman soğuk ve itici davranırdı.					
13.Sorunlarımı onunla rahatlıkla konuşabilirim.					
14.Neden bazı şeyleri yapma ya da yapmamam gerektiğini bana açıklar.					
15.Birlikte olduğumuz zamanlar ilişkimiz çok arkadaşçadır.					

16.Kendi istediği mesleği seçmem konusunda beni zorlamıştır.					
17.Sevmediğim yemekleri bana yarayacağı düşüncesi ile zorla yedirirdi.					
18.Sınavlarda hep üstün başarı göstermemi istemiştir.					
19.Kendimi yönetebileceğim yaşlarda bile gittiği her yere beni de götürür, benim evde yalnız kalmamdan kaygılanırdı.					
20.Evde bir konu tartışılırken görüşlerimi söylemem için beni teşvik eder.					
21.Küçük yaşından itibaren ders çalışma ve okuma alışkanlığı kazanmam konusunda bana yardımcı olmuştur.					
22.Küçüklüğümde bana yeterince vakit ayırır; parka, sinemaya götürmeyi ihmal etmezdi.					
23.Benim gibi bir evladı olduğu için kendini bahtsız hissettiğini sanıyorum.					
24.Okulda başarılı olmam konusunda beni zorlar, düşük not aldığımda beni cezalandırırdı.					
25.Beni kendi emellerine ulaştırmak için bir araç olarak kullanırdı.					
26.Beni daima yapabileceğimden fazlasını yapmaya zorlar.					
27.Paramı nerelere harcadığımı ayrıntılı bir biçimde denetler.					
28.Her zaman her işte kusursuz olmam gerektiği inancındadır.					
29.Ona yakınlaşmak istediğimde bana sıcak bir şekilde karşılık verir.					
30.Bana önemli ve değerli bir kişi olduğum inancını aşılarmıştır.					
31.Cinsellik konusunda karşılaştığım sorunları kendisine anlatmak istediğimde hep ilgisiz kalmıştır.					
32.Benim iyiliğimi istediğini, benim için neyin iyi olduğunu ancak kendisinin bileceğini söyler.					
33.Her zaman nerede olduğumu ve ne yaptığımı merak eder.					

34.İyi bir iş yaptığımda beni övmekten çok daha iyisini yapmazdı.					
35.Cinsel konularda çok tutucu olduğu için onun yanında bu konulara ilgi gösteremem.					
36.Aile ile ilgili kararlar alınırken benimde fikrimi öğrenmek ister.					
37.Beni olduğum gibi kabul etmiştir.					
38.Başkalarına benden daha çok önem verir ve onlara daha nazik davranır.					
39.Günlük olaylar hakkında anlattıklarımı ilgi ile dinler ve bana açıklayıcı cevaplar verir.					
40.Benimle genellikle sert bir tonda ve emrederek konuşur.					

EK7:**ALGILANAN ÇOK BOYUTLU SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ**

Aşağıda 12 soru ve her bir soru altında da cevaplarınızı işaretlemeniz için 1'den 7'ye kadar rakamlar verilmiştir. Sorulara söylenenin sizin için ne kadar doğru olduğunu veya olmadığını belirtmek için o soru altındaki rakamlardan yalnız bir tanesini (x) işaretleyiniz.

	Kesinlikle Hayır			Kesinlikle Evet			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan (dost, akraba, komşu vs.) var.							
2. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç kederlerimi paylaşabileceğim bir insan (dost, akraba, komşu vs.) var.							
3. Ailem (örn: Annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır.							
4. İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden (örn: annemden, babamdan, eşimden, çocuklarımdan, kardeşlerimden)alırım.							
5. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan (dost, akraba, komşu vs.) var.							
6. Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır.							
7. İşler kötüye gittiğinde arkadaşlarıma güvенеbilirim.							
8. Sorunlarımı ailemle (örn: annemle, babamla, eşimle, çocuklarımla, kardeşlerimle) konuşabilirim.							
9. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım vardır.							
10. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan (dost, akraba, komşu vs.) var.							
11. Kararlarımı vermemde ailem (örn: Annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana yardımcı olmaya isteklidir.							
12. Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.							

EK8:**ROSENBERG BRNLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ**

<i>Aşağıda çeşitli duygu ve düşünceleri içeren ifadeler verilmektedir. Sizden istenilen her ifade de tanımlanan duygu ve düşünceyi ne sıklıkta hissettiğinizi ve düşündüğünüzü işaretlemenizdir.</i>	Çok Doğru	Doğru	Yanlış	Çok Yanlış
1. Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.				
2. Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.				
3. Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.				
4. Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.				
5. Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.				
6. Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.				
7. Genel olarak kendimden memnunum.				
8. Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.				
9. Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum.				
10. Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığını düşünüyorum.				

EK9:

www.uskudar.edu.tr

Altunizade Mahallesi Haluk Türksöy Sokak No:14 34662 Üsküdar/İSTANBUL
T: 0216 400 22 22 F: 0216 474 12 56 bilgi@uskudar.edu.tr

**T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSEL OLMAYAN ARAŞTIRMALAR
ETİK KURULU BAŞKANLIĞI**

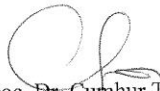
SAYI: B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06 /2018/1044

24/12/2018

**Sayın Dr.Öğr.Üyesi Başak AYIK
(Zeynep Çisem UYSAL)**

Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulunun 24/12/2018 tarihinde yapılan 13 No.lu toplantısında “**Üniversite Öğrencilerinde Alkol ve Madde Kullanımının Anne-Baba Tutumu, Benlik Saygısı ve Sosyal Destek ile İlişkisinin İncelenmesi**” adlı araştırma projenizin etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Doç. Dr. Cumhuriyet TAŞ
Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik
Kurulu Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

Zeynep Çisem UYSAL 14 Ağustos 1994 tarihinde İstanbul'da doğdu. 2017 yılında FMV Işık Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngilizce Psikoloji lisans bölümünden mezun oldu. Aynı yıl, T.C. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Programı'nda yüksek lisans yapmaya başladı. Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (MMPI) ve Çocuk Testleri Eğitimleri bulunmaktadır. Ümraniye Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Çekmeköy Therapia Garden Danışmanlık Merkezi, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi ve NİSTANBUL Beyin Hastanesinde gönüllü olarak staj yapmıştır.

